
TUNTEET PELISSÄ JA LEIKISSÄ

Kasvattajien kokemuksia toiminnallisesta tunnekasvatuksesta päiväkodissa

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna 16.11.2011

Tiina Paunonen

HÄMEENLINNA
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tekijä	Tiina Paunonen	Vuosi 2011
Työn nimi	Tunteet pelissä ja leikissä - Kasvattajien kokemuksia toiminnallisesta tunnekasvatuksesta päiväkodissa	

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä selvitetään kuinka toiminnallisuutta voidaan hyödyntää tunnekasvatuksessa sekä kuvataan kasvattajien kokemuksia toiminnallisten menetelmien soveltamisesta tunnekasvatukseen. Opinnäytetyössä kuvataan kasvattajien kokemuksia 3-5-vuotiaille lapsille suunnatusta tunnekasvatusprojektista. Projekti perustui Askeleittain – ohjelmaan sekä muiden toiminnallisten menetelmien hyödyntämiseen osana tunnekasvatusta.

Opinnäytetyön teoreettisissa lähtökohdissa on hyödynnetty sosioemotionaalisen oppimisen käsitettä. Lapsi oppii leikin kautta ja päiväkodissa toiminta perustuu leikkiin. Toiminnalliset menetelmät ovat toimintaa, jossa hyödynnetään kuvia, liikettä ja ääntä.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Opinnäytetyössä kerättiin aineistoa teemahaastatteluilla ja havainnoimalla. Tutkimus toteutettiin eräässä eteläsuomalaisessa päiväkodissa. Analysoin aineiston aineistolähtöisellä sisällön analyysillä, teemoittamalla.

Aineiston mukaan toiminnallisten menetelmien soveltaminen tunnekasvatukseen tukee arjen tunnekasvatusta. Kasvattajien mielestä projektiluontoinen tunnetaitojen kehittäminen on tehokasta. Toiminnallisen tunnekasvatuksen vaikutukset näkyvät ja kuuluvat lasten omista leikeissä. Leikkien ja erilaisten harjoitusten kautta tunteisiin tutustuminen ylläpitää lasten innokkuutta ja mielenkiintoa aiheeseen. Kasvattajat tuntuivat olevan vailla konkreettisia keinoja erilaisiin tunnetaitojen toiminnallisen opettamisen vaihtoehtoihin ja malleihin.

Avainsanat lasten varhaiskasvatus, tunnetaidot, toiminnallisuus, tunteiden tukeminen, varhaiskasvatus.

Sivut 38 s, + liitteet 2 s.

HÄMEENLINNA
Degree Programme in Social Services

Author	Tiina Paunonen	Year 2011
Subject of Bachelor's thesis	Daycare Educators' views on Using Action Methods in Emotional Education	

ABSTRACT

The aim of this thesis was to explore how to use action methods in emotional education. The objective was to offer new ideas for emotional education. The thesis was based on the experiences that the educators of a kindergarten had about an emotional education project. The target group of the project was 3-5-year-old children.

The theoretical frame of reference discusses emotional development, emotions and action methods, as well as child development, age stages, emotions in general and emotional education.

The method was qualitative. The data was collected by interviews and observation. Three educators of a kindergarten in Eastern Finland were interviewed individually. The interviews were analyzed by the method of content analysis.

According to the educators it is important to support children's emotions and expressions in early childhood education. The personnel thought children made use of what they had learned in their everyday activities in the kindergarten. The educators of the kindergarten thought using action methods as a part of emotional education was very meaningful.

Keywords early childhood education, emotional skills, action methods, emotional education.

Pages 38 p. + appendices 2 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Lasten tunnetaidot ja niiden kehittyminen	3
2.2	Lasten tunnetaitojen haasteet	5
2.3	Tunnetaitojen merkitys.....	6
2.3.1	Päiväkoti tunteiden ympäristönä	8
2.3.2	Toiminnalliset menetelmät tunnekasvatuksessa.....	9
3	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN TAVOITE.....	11
4	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	12
4.1	Tutkimusmenetelmä	12
4.2	Tutkimuksen kulku.....	13
4.3	Aineiston analyysimenetelmät ja teemoittaminen.....	14
4.4	Tutkimuksen luotettavuus	15
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	16
5.1	Toiminnallisen tunnekasvatuksen lähtökohtia	18
5.2	Toiminnallisesta tunnekasvatuksesta muodostui projekti.....	20
5.3	Toiminnalliset menetelmät tunnekasvatuksen keinona.....	21
5.3.1	Sadut ja musiikki	22
5.3.2	Draama	23
5.3.3	Kuvat ja kuvallinen ilmaisu.....	25
5.3.4	Liikunta ja leikit	27
5.4	Kasvattajien kokemukset.....	28
5.4.1	Lasten osallisuuden tukeminen.....	29
5.4.2	Toiminnallisen tunnekasvatuksen vaikutukset	31
5.4.3	Kasvattajan oma persoona on tärkein.....	32
5.4.4	Ideat lasten leikeistä	34
6	POHDINTA.....	36
	LÄHTEET	37

Liite 1	Teemahaastattelu
Liite2	Leikkipaketin sisälllys

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee toiminnallista tunnekasvatusta päiväkodissa. Opinnäytetyön aihe muodostui omasta henkilökohtaisesta kiinnostuksestani tunnekasvatukseen varhaiskasvatuksessa. Lasten tunnetaitojen tukeminen on varhaiskasvatuksessa myös yleisesti kiinnostava ja ajankohtainen aihe. Opinnäytetyöhöni osallistuneen eteläsuomalaisen päiväkodin kasvattajat olivat myös itse pohtineet kuluneen vuoden aikana tunnekasvatukseen liittyviä aiheita. Kasvattajat olivat talven 2011 aikana käynnistäneet tunnekasvatusprojektin. Projekti perustui Askeleittain-ohjelmaan sekä toiminnallisten menetelmien käyttöön osana tunnekasvatusta.

Opinnäytetyöstä muodostui laadullinen tutkimus, jonka sisältö tarkentui prosessimaisesti tutkimuksen edetessä. Opinnäytetyössä korostuu tunnetaitojen harjoittamisen toiminnallinen luonne. Tutkimuksessa teoreettisina lähteinä on Daniel Golemanin tunneälykäsite sekä Zinz ja Elias'n sosioemotionaalisen oppimisen käsitettä. Teorian perustana on, että ihminen voi oppia tunteistaan ja niiden ilmaisusta mallioppimalla ja harjoittamalla tunnetaitoja.

Tutkimuksessa haastateltiin kolmea varhaiskasvattajaa. Aineiston hankintaa syvensi varhaiskasvattajien toiminnan havainnointi. Kokeilin myös itse sovittaa tunnekasvatusta toiminnallisiin menetelmiin ja ohjata lapsille erilaisia tunnekasvatukseen sopivia leikkejä. Kokemus auttoi kasvattamaan ymmärrystäni aiheesta. Opinnäytetyössä kuvataan toiminnallisten menetelmien mahdollisuuksia osana tunnekasvatusta sekä kasvattajien kokemuksia toiminnallisen tunnekasvatuksen järjestämisestä päiväkodissa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Teoreettiset lähtökohdat avaavat tunnekasvatusta sanana sekä siihen liittyviä käsitteitä. Perustieto tunteista, tunnetaitojen kehittymisestä ja olemuksesta ylipäättään ovat tärkeitä tunnekasvatusta toteutettaessa. Muita opinnäytetyön avainkäsitteitä ovat vuorovaikutuksellisuus ja toiminnallisuus. Käsitteet muodostavat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen ja edistävät tutkimuksen kulkua. Tutkimuksen projektimaisen luonteen vuoksi tutkimusta pohjaava teoria syventyi tutkimuksen edetessä. Hypoteesina on, että lasten tunnetaitoja pystytään tavoitteellisesti kehittämään ja varhaiskasvatuksessa on olennaista kiinnittää huomiota lasten tunnetaitojen kehittämiseen. Tutkimuksessa käsitellään jonkin verran tunteiden syntyä ja kokemista kehityspsykologisen teorian avulla, mutta ei paneuduta syvemmin lapsen sisäiseen maailmaan ja syvälle vaikuttaviin tunteisiin. Tutkimuksessa lasten tunteita lähestytään realististen olosuhteiden merkitysten kautta päivähoidon ympäristössä leikin ja erilaisten toiminnallisten menetelmien kautta. Lapsen tunnetaitojen käsittelyssä keskitytään niiden vastaanottamiseen, kokemiseen ja fyysiseen ilmaisuun. Tutkimuksen lähtökohdina ovat toiminnan sosiaalinen merkitys ja vuorovaikutuksellisuus sekä vaihtoehtoiset toimintatavat.

Tutkimus pohjautuu Zinz & Elias'n (2006) sosiaalisen ja emotionaalisen oppimisen käsitteeseen, jota Daniel Goleman on muun muassa tutkinut tunneälynä, social and emotional learning (CASEL). CASELin tavoitteena on tutkia, arvioida ja tukea sellaisia kasvatuskäytäntöjä, jotka edistävät lasten sosiaalista ja emotionaalista kehitystä, akateemista oppimista, eettistä käyttäytymistä ja kansalaisuutta. Käsite viittaa kyykyyn tunnistaa ja hallita tunteita, ratkaista ongelmia tehokkaasti ja perustaa myönteisiä ihmissuhteita. Sosioemotionaalisen oppimisen kannalta tärkeää on tietoisuus itsestä, sosiaalinen tietoisuus, vastuullinen päätöksenteko, itsehallinta ja ihmissuhdetaidot. Suomessakin on runsaasti yksittäisiä ohjelmia ja hankkeita, jotka sisällyttävät tunne- ja vuorovaikutustaitojen kokonaisuuksia ja joissa tunteiden säätelyn sosiaalisia taitoja tukeva rooli on ilmainen. (Kokkonen 2010, 43.)

Golemanin (1999) tunneälyteorian mukaan kaikki tunteet ovat sinänsä hyväksytyjä ja sallittuja, mutta niiden ilmaisua on jokaisen hyvä kehittää. Tutkimuksessa ei arvoteta tunteita hyvien ja huonojen mukaan, vaan puhutaan mielihyvää ja mielihyvästä tuottavista tunteista. Omien ja toisten tunteiden erittelemisen ja käsittelemisen, itsensä motivoimisen ja hyvien ihmissuhteiden luominen ja ylläpitäminen kuuluu älykkyyteen tunne-elämänalueella. Tunneälyä kehitettäessä opetellaan ilmaisemaan ja erittelemään tunteita. Tunneälyyn kuuluu tietoisuus omista tunteista ja omien tunteiden hallitseminen tilanteen vaatimalla tavalla eli mielialan säätely taito. Tunneälyteorian mukaan vaikeimmin hallittavat tunteet pyritään tulkitsemaan tilanne positiivisella tavalla tai lähtemällä pois tilanteesta. Teorian mukaan kohtaukset ovat vahingollisia, sillä ne vain kiihottavat aivojen viireys tilaa. Mielitekojen hallinta, motivointi, sosiaaliset taidot ovat muita tunneälyyn kuuluvia. Kyky tunnistaa ja tiedostaa omia tunteitaan, kykyä hallita omia tunteitaan eli käsitellä niitä kulloisiinkin olosuhteisiin sopivalla tavalla, kykyä löytää motivaatiota myös tilanteissa, joissa joutuu siirtämään oman mielihyvän saavuttamista, eli kykyä itsekuriin, kykyä muiden tunteiden havaitsemiseen ja empatiaan, kykyä hoitaa ihmissuhteita ja tukea muita. (Rouvinen-Kemppinen 2004, 71—72.)

Lapsen kykyä nimetä, ilmaista ja hallita tunteitaan puhutaan opinnäytetyössä tunnetaitoina. Opinnäytetyössä käytetään sanaa tunnetaidot, sillä keskitytään 3-5-vuotiaiden lasten kykyyn käsitellä, hallita ja ilmaista tunteita. Tunnetaito sanan kuvastaa paremmin sitä, miten tunteiden kokemisen ja ilmaisemisen kyky kehittyy koko iän ja tunteista on mahdollista oppia lisää koko elämän ajan, lapsuudesta aikuisuuteen. Tunnetaitoihin liittyy kosketus, sana, äänenpaino, ilme, ele, asento, teko tai tekemättä jättäminen (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 17).

Tunneälykyys on taito jota kehittyy koko ajan itsekseen, mutta sitä voi myös kehittää toisten kanssa ryhmässä. Opinnäytetyössä lasten tunnetaitojen kehittymisen ajatellaan vaikuttavan lapsiryhmään. Lapsen tunneilmaisut voivat olla esimerkiksi jatkuvasti niin voimakkaita, että ne vaikuttavat koko lapsiryhmään. Toisaalta jollekin lapselle vaikeiden tunteiden kokeminen ja näyttäminen voi olla niin haastavaa, että se hankaloittaa lapsen osallistumista ryhmään. Tästä näkökulmasta voidaan tunnekasvatuksella tavoitella sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä ja lapsen syrjäytymistä. Lasta tuetaan saavuttamaan valmiuksia toimimaan ryhmänä. Lapsen tunteita kunnioitetaan ja arvostetaan ja ne otetaan tosissaan. Tunnekasvatus voi tapahtua toiminnallisesti lapsiryhmän kanssa. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää tunnetilojen kehittyminen leikkien avulla.

2.1 Lasten tunnetaidot ja niiden kehittyminen

Lasten tunteiden käsittely- ja ilmaisutaitoja tuettaessa on paikallaan perehtyä paremmin tunteisiin ja niiden vaikutuksiin. Sinänsä tunteiden määrittelemisen ja jäsentämisen tutkimusta varten on hankalaa, sillä jokaisen kokemat tunteet ovat yksilöllisiä ja henkilökohtaisia. Voidaan kuitenkin todeta, että tunteita ja niiden vivahteita on loputtomasti ja ne voidaan karkeasti jaotella mielihyvää ja mielihäpeää tuottaviin tunteisiin. Tunteita ovat muun muassa pelko, rohkeus, viha, häpeä, rakkaus, suru ja ilo. Tunteet näytetään toisille tunneilmaisuuksina ja Dunderfelt (2004, 19,22.) on avannut tunneilmaisun käsitettä seuraavasti: Tunne alkaa tuntemuksena ja yhteytenä kehoon. Tuntemuksen jälkeen koetaan mistä tunteesta on kysymys ja siihen liittyy salamannopeaa tulkintaa. Lopuksi tunneilmaistaan fyysisesti, sanoina, liikkeinä ja tekoina.

Tutkimuksessa tunnetaitojen kehittymistä tarkastellaan kehityspsykologisesta näkökulmasta kiintymyssuhdeteorian mukaan. John Bowlby on tutkinut kiintymyssuhdeteoriam. Tunnetaitoja lapsi opettelee syntymästään lähtien ja jo vauva osaa lukea ympäristönsä tunteita. Varhaislapsuudesta saakka yksilöllä on tarve poistaa epämiellyttävyyttä ja ylläpitää hyvää oloa. Kehityspsykologisen näkemyksen mukaan varhaisella vanhemman ja vauvan välisellä kiintymyssuhteella on tärkeä merkitys tunnetaitojen kehittämisessä. (Mikkola & Nivalainen 2010, 20.)

Hyvänä kiintymyssuhteena pidetään vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, joka sisältää rakkautta ja hyväksyntää, mutta myös vihan ja pettymyksen tunteita. Lasta autetaan vähitellen hallitsemaan omia tunteitaan, sekä kokemaan, tunnustamaan ja näyttämään niitä. Voimakkaidenkaan tunteiden ilmaiseminen ei johda hylätyksi tulemiseen. Vähitellen pieni lapsi huomaa, millaisissa olosuhteissa vanhempi on

hänen lähellään ja milloin vetäytyy kauemmaksi. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 13,32.)

Tunnetaitojen kehittymiseen liittyy lapsilla kiintymyssuhteen lisäksi temperamentti eroja. Keltinkangas-Järvinen (2008, 21-23) on muun muassa tutkinut temperamenttia. Temperamenttiteorioille yhteistä on se, että kaikki korostavat biologisia lähtökohtia. Ihmisen väliset synnynnäiset erot aivojen ja keskushermoston toiminnassa näkyvät käyttäytymisessä temperamenttieroina. Toiset lapset yksinkertaisesti kokevat jotkin tunteet paljon voimakkaampina kuin toiset. Kognitiivisesta näkökulmasta ajatellen temperamentilla ei ole vaikutusta siihen, millaisia tietoisia ratkaisuja ihminen itse tekee tai millaisia toimintatapoja hän valitsee. Temperamentti on yksilöllinen taipumus, valmius tai tyyli. Se ei ole kognitiivisia ratkaisuja eikä tietoisia päätöksen tekoa, vaikka onkin tavallaan tapa toimia. Temperamentti vaikuttaa siihen, miten helposti ja mistä asioista ihminen ärtyy tai innostuu, mutta näiden ominaisuuksien ilmi tuominen ottamatta huomioon sosiaalisten tilanteiden vaatimuksia ja muita ihmisiä ei ole enää temperamenttia vaan harkitun kontrollin puutetta.

Temperamentti vaikuttaa lapsilla enemmän tunteisiin ja niiden hallintaan, koska heillä ei ole vielä kaikkia kognitiivisia taitoja. Temperamentti on synnynnäinen ja yksilöllinen käyttäytymistyyli, tapa toimia, joka koostuu useista erilaisista piirteistä. Se on joukko taipumuksia tai valmiuksia, jotka tulevat esille yksilön käyttäytymisessä ja reaktiotavoissa. Ihmisen yksilöllinen temperamentti muodostuu niistä piirteistä, joita hänellä on muihin verrattuna paljon tai vähän, kuten ylenpalttinen ujous tai intensiiviset tunnereaktiot. Ei ole olemassa yksiselitteistä teoriaa, joka kykenisi selittämään kaikkien lasten kehityskulun. Psykososiaaliset tarpeet ovat yksilön tarpeita, jotka heräävät vuorovaikutuksessa toisiin ja joihin voi vastata vuorovaikutuksen avulla. Psykososiaaliset tarpeet näkyvät muun muassa tunteina, ajatuksina tai käyttäytymisessä. Ajattelu ja toiminta ovat aina kytköksissä tunteisiin. (Vilen, Leppämäki & Ekström 2008, 43,58.)

Tunne taitojaan lapset opettelevat ryhmässä muiden lasten kanssa ja ovat hyvin riippuvaisia aikuisen antamasta tuesta. Tunteiden käsittely ja hallinta kehittyvät mallioppimalla. Lapsi voi omaksua aikuisilta hyviä sekä huonoja tapoja ilmaista tunteita ja hallita niitä. Pienten lasten tunnetaidot vaihtelevat suuresti eri-ikäisten lasten kesken, mutta niissä on myös yksilöllisiä eroja saman ikäisillä lapsilla. Leikki-ikäinen tuo usein tunteitaan esiin päivähoitopaikassakin. Päiväkodissa lapsi oppii, että samanlaisuus merkitsee turvallisuutta ja voimakkaat tunteet saattavat herättää hämmennystä. Lapsen omat tunteet ovat kuitenkin vielä niin pinnalla, että hänen oma etunsa menee ristiriitatilanteessa muiden edelle. Esikouluikäinen pyrkii jo suurempaan ulkoiseen kontrolliin kuin tarhaikäinen. 3-5-vuotiailla lapsilla kehityksessä alkaa näkyä tärkeämpänä kehitysvaiheena ystävyysuhteet. Ystävyysuhteiden muodostumiseen ja niiden ylläpitämiseen tarvitaan myös hyviä tunnetaitoja. 5-vuotiaat ovat pääosin jo hyviä tunnetaitureita, mutta lapset kehittyvät tämänkin suhteen eritahtiin. Myös persoonallisuus vaikuttaa lapsen tapaan käyttää tunnetaitoja. Lapsen tunnetaidot pystytään tunnistamaan hyvin heidän leikeistään. Toiset lapset kykenevät esimerkiksi paremmin yhteiseen leikkiin kuin toiset. Kyky toisen tunteiden huomioon ottamiseen, empatiaan, onkin yksi osa tunnetaitoja. Mitä isommaksi lapsi tulee, sitä enemmän hän pyrkii itse tulkitsemaan tunteitaan. Kouluikäisen kanssa

tunnehellisyys on vastavuoroista keskustelua. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 16,20,44.)

Calkins & Hill'n (2006) mukaan 3-5 -vuotiaat lapset ovat tietoisia tunneilmaisusta ja kykenevät jopa soveltamaan leikkiinsä teeskentelyn taitoa ja sen takia ovat jo kykeneväisiä toisten kiusaamiseen. Sen ikäinen lapsi on käytännön perusteella tietoinen, että valheelliset kasvonilmeet voivat antaa harhaanjohtavan käsityksen omista tunteista. 3-5-vuotias osaavat käyttää kieltä tunteiden säätelyn apuna ja vuorovaikutus toisen kanssa laajentaa lapsen tietoisuutta ja arviointia omista tunteista ja tunteita herättävistä tilanteista. Kehittynyt vuorovaikutus auttaa myös lisäämään kiinnostusta toisten tunteista ja niiden syistä ja lapsi alkaa käsittämään selvemmin toisten tunteita. Syyllisyyden ja häpeän tunteet auttavat lasta vihan säätelyssä ja lapsi oppii tunnesäätelyä ja selviämiskeinoja vaikeista tunteista ja tilanteista. Noin 4-vuotias ymmärtää tunteiden subjektiivisuuden ja kehittynyt vuorovaikutus toisten kanssa lisää lapsen ymmärrystä sosiaalisista tilanteista ja käyttäytymisodotuksista. Ihmissuhteet syventyvät ja lapsi kokee sympaattista ja prososiaalista käyttäytymistä tovereita kohtaan. 5-vuotiaasta ylöspäin lapsen tunneilmaisu kehittyy ja lapsi omaksuu tyynen ulkokuoren esittämisen ikätovereiden seurassa. Lapsi oppii säätelämään tiedostettuja tunteita, kuten nolostumisesta. Lapsi edelleen etsii tukea tunteiden säätelyynsä aikuisilta, mutta myös oma luottamus ongelmanratkaisukykyihin lisääntyy. Lapsi osaa käyttää yhä enemmän sosiaalisia taitoja omien ja toisten tunteiden yhteydessä. Lapsi alkaa ymmärtää yhteisiä, kirjoittamattomia tunnesääntöjä, miten tuntee eri tilanteissa. Empaattinen reagointi kyky yleisty. (Kokkonen 2010, 83—84.)

2.2 Lasten tunnetaitojen haasteet

Tunnetaitojen kehittyminen on elinikäinen prosessi, josta aikuisillakin on aina jotain uutta opittavaa. 3-5-vuotiaiden lasten tunnetaidot ovat yksilöllisiä, mutta jokaiselta sen ikäiseltä lapselta löytyy niiden osalta vielä kehitettävää. Saman ikäisten lasten ryhmässä voi olla suuria eroja tunnetaidoissa. Päivähoidossa huomio kiinnittyy usein niihin tunnetaitojen puutteisiin, jotka näkyvät lapsilla päiväkodin arjessa ja erityisesti ryhmätilanteissa. Tutkimuksessa keskitytään niihin tunteisiin, jotka ovat lapsille vaikeita käsitellä sekä kasvattajille haasteellisia kohdata. Näitä haastavia tunteita ovat mielipahaa aiheuttavat tunteet. Lapsille helpompaa on kokea ja ilmaista mielihyvän tunteita, sillä ne koetaan positiivisina. Myös kasvattajille on helppoa olla mukana lapsen hyvässä mielessä ja ilossa. Monissa yhteyksissä pahaa mieltä aiheuttavista tunteista puhutaan negatiivisina tunteina, kuitenkin tässä tutkimuksessa sana on korvattu vaikeasti käsiteltävillä tunteilla, sillä siihen ei sisälly samanlaista arvolutausta. Vaikeiksi tunteiksi on luokiteltu muun muassa pelko, kiukku, kateus, häpeä, syyllisyys ja suru. (Sinkkonen 2008, 109.) Koko tunteiden kirjo esiintyy päivittäin myös päivähoidon arjessa. Kasvattajille nouseekin haasteeksi, miten tukea lapsia yksilöllisesti tunnetaitojen kehityksessä sekä ottaa huomioon koko lapsiryhmä.

Näkyvin haaste lapsen tunnetaitojen kehittämisessä on pettymysten käsitteleminen ja vaikeiden tunteiden hyväksyminen. Jotkut lapset voivat tuntee pahanmielen tunteet erityisen voimakkaina itsessään ja heidän voi olla vaikea hallita niitä. Hallitsemattomat pahanmieleen tunteet purkautuvat kiukkuna tai jopa aggressiona ja

ne ovat lapsen normaaleja reaktioita pettymykseen ja viesti muiden luettavaksi. (Sinkkonen 2008, 137.) Aggressio auttaa lasta suojaamaan itseään, mutta jokaiselle lapselle on välttämätöntä oppia hillitsemään omia tunteitaan. Vaikeiden tunteiden hyväksyminen auttaa lasta selviämään paremmin muiden lasten kanssa ja toimimaan ryhmässä. Lapsi jolle pahaa mieltä aiheuttavien tunteiden hallinta on vaikeaa voi lapsiryhmässä leimautua kiusaajaksi. On tutkittu, että myös päiväkodissa jo tapahtuu kiusaamista ja tunnetaitojen opettaminen on yksi keino kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Kasvaessaan lapsen olisi opittava, että tunne ei vahingoita, mutta teko vahingoittaa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 33,75.)

Vähemmän huomiolle jäävät ne lasten tunnetaitojen puutteet, jotka eivät selkeästi tule esiin ryhmästä. Näitä ovat lapset, joille on haasteellista ilmaista pahanmielen tunteita. Lapsi oppii olemaan tuottamatta voimakkaita tunteitaan vuorovaikutukseen, jos on tottunut selviytymään yksin tunnekuohuista. Lapsi voi pelätä tunteidensa näyttämistä, sillä tuntee niistä häpeää tai pelkää joutuvansa yksin. Lapsi voi ajatella vahvat tunneilmaisut epänormaalina. Lapsi joka oppii jo varhain tukahduttamaan kaikki vaikeat tunteensa, voi myöhemmin menettää kosketuksen niihin. (Sinkkonen 2008, 105,124.) On välttämätöntä, että lapsi oppii hillitsemään tunteitaan, sillä huonokäytös ei sovi. Kuitenkin jos tunteiden näyttäminen järjestelmällisesti kielletään, saattaa lapsesta kasvaa aikuinen, joka tarvitsee voimakkaita tunneärsykeitä saadakseen kokea ja näyttää tunteita, kuten esimerkiksi kiusaaminen tai päihteet. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 31,47.)

Sosiaalis-emotionaaliset häiriöt erotetaan lapsen kehitykseen kuuluvista uhmakausista tai ohimenevistä kasvatuspulmista. Sosiaalis-emotionaalinen häiriö on usein toissijainen, esimerkiksi kielellinen vaikeus voi aiheuttaa lapselle käyttäytymisen ongelmia. Sosiaalisemotionaalisen alueen häiriöt näkyvät usein hankaluuksina lapsen arkipäivän toiminnoissa. Sosiaalisemotionaaliset vaikeudet ovat vaihtelevia vetäytyvästä ja heikosta itsetunnosta. Sosiaalisemotionaaliset ongelmat näkyvät usein myös vaikeutena olla yhdessä muiden lasten kanssa, tunnekyllyytenä tai kyvyttömyytenä tulkita toisten tunteita. Omien tunteiden hallinta on vaikeaa. Erityisesti siirtymätilanteissa esiintyy häiriökäytöstä, vastaanhangoittelua, viivyttelyä, toisten häiritsemistä. Sosiaalisemotionaalisisista ongelmista kärsiviä lapsia on jaoteltu väkivaltaisesti käyttäytyviin, rajattomiin ja arkoihin lapsiin. Väkivaltaista lasta tulisi ohjata tunnistamaan kielteisiä tunteita ja ilmaisemaan niitä hyväksytyillä tavoilla. Lapsen itsetunnon tukeminen onnistumisen kokemuksilla on myös tärkeää. Rajattomalle lapselle on opetettava ei sanan merkitys. Arkaa lasta voi auttaa pienryhmä, jossa luodaan hyvät suhteet jokaiseen ryhmän jäseneseen. (Heinämäki 2000 61,63.)

2.3 Tunnetaitojen merkitys

Tunteet ovat välttämättömiä sosiaalisen käyttäytymisen muovaamisessa ja säätelemisessä. Tunteita myös opitaan vuorovaikutuksessa. Tunteisiin liittyvät reagointi ja käyttäytymismallit ovat voineet syntyä yksilön kokemuksista ja sosiaalisen ympäristön tavoista ja säännöistä. Ne voivat olla keino selviytyä eteenpäin tai sitten ne voivat aiheuttaa vaikeuksia. Esimerkiksi aggressiosta on haittaa jos sitä ei

kykene hallitsemaan. Toisaalta aggressiota voidaan tarvita, jotta saadaan voimavaroja suoriutua esimerkiksi epämiellyttävästä tilanteesta, kansankielellä voidaan puhua sisusta. (Dunderfelt 2004, 22.)

Tunteiden kokemisella ja ilmaisulla on muutekin merkitystä kuin sosiaalinen käyttäytyminen ja vuorovaikutus. Tunteet helpottavat päätöksen tekoa ja auttavat tiedon käsittelyssä ja tarkkaavaisuuden suuntaamisessa sekä valmistavat nopeisiin motorisiin suorituksiin. Tiedollinen kehitys vaatii rinnalleen tunteet. Jotta ihminen kykenee vastaanottamaan tietoa hän tarvitsee motivaatiota, tunnesuhdetta ja turvallisuuden kokemusta ja siksi tunteet ovat merkittäviä lapsen oppimiselle. (Sinkkonen 2008, 88—89.)

Tunteilla on sosiaalisen elämän sujuvuuteen liittyviä tehtäviä. Sosiaaliset tunteet vaikuttavat ryhmien toimintaan. Ryhmän toiminnan ja koossa pysymisen kannalta kiintymyksen, empatian ja innostuksen tunteet ovat tarpeen. Kuten aikaisemmin kävi jo ilmi tunnetaitojen tukeminen voi ennaltaehkäistä lasten syrjäytymistä. Tunteiden säätelyn taitojen tärkeys perustuu oletukseen, että tunteitaan säätelevät lapset pystyvät tekemään yhteistyötä, pystyvät luomaan myönteisiä toverisuhteita ja ovat pidettyjä tovereiden keskuudessa. Pojilla puutteellinen tunnesäätely voi aiheuttaa ulospäin suuntautuvaa ongelmallista käyttäytymistä, jolla leimallista on esimerkiksi aggressiivisuus, äkkipikaisuus ja impulsiivisuus. Surun ja pelon tunteiden puutteellinen säätely näkyy useimmiten masentuneisuutena, ahdistuneisuutena, syrjään vetäytymisenä ja muuna sisäänpäin kääntyneenä käyttäytymisenä. Tyttöjen puutteellinen tunteiden säätely voi ennustaa myöhempää relationaalista aggressiivisuutta, joita ovat esimerkiksi toisen huomiotta jättäminen, sulkeminen ryhmän ulkopuolelle, kosto tai juoruilu. (Kokkonen 2010, 13,43—44.)

Tunne-elämä on tasapainoista silloin, kun tunteemme viriävät tarkoituksen mukaisesti ja sopivan voimakkaina käsillä olevaan tilanteeseen nähden. Kaiken ollessa ok voimme ottaa ympäristöstämme vastaan monentyyppisiä tunnepitoista tietoa ja kokea kuormittumatta monenlaisia tunteita siten, että ymmärrämme olevamme itse vastuussa niiden kokemisesta. Toisaalta tasapainoiseen tunne-elämään kuuluu se, että pystymme myötäelämään toisten ihmisten tunnekokemuksia ja ymmärtämään että omat tunneilmauksemme herättävät väkisin vastakaikua ympäristössämme. (Kokkonen 2010, 19.)

Tunteiden säätelyn tavoitteena on, että ihminen kykenee lievittämään stressaavia tunteitaan sekä niistä johtuvaa häiritsevää käyttäytymistä. Tunne-elämä voidaan pitää joustavana ja avoimena monin keinoin. Tunnerehellisyys on väline, jonka avulla ihmisten keskinäinen vuorovaikutus paranee ja luottamus lisääntyy. Tunnerehellisyys auttaa lapsen itsetuntoa ja hänen kykynsä solmia tasa-arvoisia ihmissuhteita paranee. Tunnerehellisyys perustuu siihen kokemukseen, että ihmiset tietävät toisistaan paljon muutakin kuin sen, mitä haluavat sanallisesti kertoa. Eleet ilmeet, kehonkieli teot, kertovat meistä vähintään yhtä paljon kuin sanomme. Tunnerehellisyys tarkoittaa että pettelemme kertomaan toisillemme miltä meistä tuntuu ja totutamme myös lapsia avoimuuteen. Hienotunteisuus on osa tunnerehellisyyttä. Jokaisen oikeus yksityisyyteen tarkoittaa ettei muiden tunteista pidä esittää arviota, ellei nämä itse

halua. Joistakin kipeistä asioista ei vieraiden kanssa sovi puhua. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 36,44.)

Lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja tullaan toimeen toisten kanssa. Tunnetaidot liittyvät osana sosiaalisiin taitoihin. Hyvät tunnetaidot omaavat lapset kykenevät yhteistoimintaan muita paremmin ja pystyvät solmimaan ja ylläpitämään hyviä ihmissuhteita. Tunnetaitoihin liittyvää empatia kykyä tarvitaan, jotta lapsi olisi motivoitunut auttamaan ja tukemaan toisia. Empatia kyky ei ole pelkästään kiltteyttä, vaan sen avulla kyetään myös tarvittaessa vastustamaan ja puolustautumaan. Jotta lapsi pystyisi tekemään sopivia valintoja toimiessaan, hän tarvitsee myös ongelmanratkaisutaitoja ja impulssien hallintakykyä. Impulssien hallintakyky tarkoittaa tasapainoa siihen, milloin on hyvä pitää puolensa ja milloin voi kuunnella muita. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 25.)

2.3.1 Päiväkoti tunteiden ympäristönä

Päiväkoti kasvatusympäristönä on monipuolinen. Jokainen päiväkodin varhaiskasvattaja tekee työtä persoonallaan ja oman arvopohjansa ja taustansa kanssa. Jokainen lapsiryhmä on erilainen ja niiden jäsenet yksilöitä. Kasvattajilla on pohdittavaa siinä, mitä nykyajan lapset tarvitsevat. Päiväkodin arjessa näkyy mitä lapset kohtaavat elämässään. Vallitsevaan kasvatuskulttuuriin liittyy, että tunteiden hillitseminen on kiltteyttä. Toisaalta aikuistenkin maailmassa tarvitaan välillä jonkin sortin itsekkyyttä ja minäkeskeisyyttä. Päiväkoti ympäristönä antaa lapsille myös vapautta ja tilaisuuksia rakentamaan tunteiden ilmaisuun. Päiväkodin luoma tila ja aika tunteiden ilmaisuun luo turvallisuuden tunnetta ja auttaa lasta sopeutumaan ryhmään. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 15,30.)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen taitojen kehittyminen on pienen lasten elämässä keskeisellä sijalla. Yhdessä toimiminen ja oppiminen ovat keskeinen osa lapsen arkipäivää ja sosiaalisen identiteetin rakentumista. Toisten kanssa toimimiseen tuleminen, leikkiminen, jakaminen ja yhteistyön tekeminen, kilpaileminen ovat lasten vertaissuhteissa oleellisia elementtejä ja lapsille tärkeitä asioita. Päiväkodin konteksti mahdollistaa lasten, heidän erilaisten kokemustensa, tietojensa ja kiinnostuksensa kohtaamisen. Päiväkodissa lapset rakentavat lapsena olemistaan, suhdetta toisiinsa ja aikuisiin. Päivähoitoryhmässä toimiessaan lapset oppivat erilaisia taitoja, käytänteitä ja ohjaavat toinen toistensa oppimista ja toimintaa. (Koivula 2010, 26.) Ryhmässä lapsi oppii ettei tunteissa ole mitään noloa tai salailtavaa ja muillakin hänen ikäisillään on samanlaisia tunteita. Opettamalla lapsille millaisia tunteita ihmisillä on ja miten ne vaikuttavat, autetaan lapsia tutustumaan myös omaan tunnemaailmaansa. Omien tunteiden salliminen auttaa myös hyväksymään muiden erilaiset tunteet. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 29,31—32.)

Suunnitellusta ympäristöstä huolimatta päiväkodin arki saattaa olla levotonta. Rauhattomassa lapsiryhmässä lasten keskittymiskyky on huono eivätkä he välttämättä jaksa ottaa huomioon toisiaan. Levottomuus voi johtua monesta asiasta, sekä niin aikuisista kuin lapsistakin. 3-5-vuotiaat lapset voivat herkästi reagoida toistensa tunnetiloihin ja yhdenkin lapsen rauhaton käyttäytyminen voi saada mukaansa

useampia lapsia. Syy levottomuuteen voi olla ihan pienikin. Lapsiryhmässä vallitseva levottomuus voi jatkuvana aiheuttaa lapsissa jopa stressiä. Lievä stressi tekee lapsesta valppaan, kiinnostuneen tai varuillaan olevan, kuten jos heitä kielletään jostakin tai kun he riitelevät kaverin kanssa. Kroonisen stressin seurauksena lapsesta voi tulla pelokas, levoton tai ärtyisä. Päiväkoti ympäristönä voi myös itsessään aiheuttaa lapsissa rauhattomuutta. Kaikki lapset eivät välttämättä kykene normaalisti viettämään montaa tuntia isossa lapsiryhmässä. Esimerkiksi päiväkodissa vietetyn ajan lapsi kykenee selviytymään hyvin, mutta vanhemman tullessa hakemaan ja viimeistään kotona lapsi purkaa tunteensa. Tavallinen arkipäivän stressi on tilanne, jossa lapsi oma melkein liian lujilla, mutta ei ihan. Levottomuushäiriöiden ja aggressiivisten käytöshäiriöiden yleistyminen on seurausta siitä, että nopeasti levottomaksi ja stressaavaksi muuttunut ympäristö suosii niiden ilmaantumista. (Sinkkonen 2008, 88,118, 120—121,134.)

Päiväkodissa lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa on lapsilla keskimäärin sama kokemustaso ja tieto. Kaikki lapset joutuvat kohtaamaan päiväkodissa haasteen, miten saadaan ystäviä ja tullaan toimeen toisten lasten kanssa. Aikuiset ovat tukemassa lapsiryhmää niin, että myös eritasoiset lapset pystyvät osallistumaan ryhmän toimintaan mahdollisimman tasapuolisesti. Vuorovaikutuksen kautta lapset voivat vapaasti ilmaista omia mieltymyksiään, kun he valitsevat haluamansa tyyppisen käyttäytymistavan ja kun he valitsevat leikkikumppaneitaan. Päiväkodissa voi jopa huomata leikkivien lasten hakeutuvan jatkuvasti sellaiseen ryhmään, jossa heidän omat persoonansa toimivat yhdessä. Vähitellen he alkavat viettää yhä enemmän aikaa useamman lapsen ryhmissä. Näissä ryhmissä lapset lujittavat sosiaalisia taitojaan ja muodostavat ystävyysuhteita. Kun ystävyysuhteet ja lasten väliset hierarkiat alkavat muuttua vallitseviksi, myös lasten ryhmään liittyvät kokemukset muodostuvat järjestyneemmiksi. Ryhmässä tietyt lapset toimivat mieluiten yhdessä. Päiväkodissa lapsiryhmiä sekoitetaan aika ajoittain, jotta lapsien kanssa käyminen erilaisten persoonien kanssa harjaantuisi. Aikuisten ennalta määräämät leikkiryhmät auttavat myös sellaisia lapsia pääsemään mukaan leikkiin, jotka lasten luonnollisissa ryhmäytymisessä jäisivät ulkopuolelle. Ryhmässä lapset säätelevät toistensa toimintaa, luovat ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin sekä jakavat keskenään oppimiaan asioita. Vuorovaikutuksessa lapset kohtaavat uusia ratkaisua vaativia tilanteita, joka mahdollistaa puolestaan uusien kognitiivisten ja sosiaalisten taitojen kehittymisen. Tärkeitä sosiaalisia taitoja, joita lapset opettelevat leikeissä ovat muun muassa johtaminen, toisten seuraaminen ja yhteistyö. Aikuisen läsnäolo päiväkotikäisten lasten vuorovaikutustilanteissa on merkittävä. Yhdessä aikuisen opastukseen lapset opettelevat keskustelua, yhteistyön tekemistä, avuliaisuutta, sympatiaa ja ystävällisyyttä. Konfliktit ja aggression ilmaiseminen ovat myös tärkeitä piirteitä lasten vuorovaikutuksessa. (Koivula 2010, 28,30—31.)

2.3.2 Toiminnalliset menetelmät tunnekasvatuksessa

Toiminnallisia menetelmiä, kuten satuja, kuva ilmaisua, draamaa, liikuntaa ja musiikkia sekä muita taiteen lajeja on aina käytetty päivähoidossa runsaasti ja ne kuuluvat päivähoidon arkeen. Lapsille leikki on ominainen ja luonnollinen tapa oppia uusia asioita. Kalliala mainitsee, että Dion Sommerin mukaan lapset kykenevät

käyttämään hyväkseen ympäristön tarjontaa omin neuvoin. He kartuttavat kulttuurista, sosiaalista ja henkilökohtaista osaamistaan omien kokemustensa kautta sen sijaan, että etenisivät ennalta määrättyjen kehitysvaiheiden mukaan. (Kalliala 2008, 18.) Toiminnallisten menetelmien käyttö tunnekasvatuksessa on tuoreempi ilmiö.

Tutkimuksen kannalta keskeinen käsite on toiminnallisuus ja toiminnalliset menetelmät. Tutkimuksessa haluttiin erottaa arjen kasvattamisesta sellaiset ohjatut tilanteet, joita voidaan suunnitella, ohjata ja joihin voidaan sisällyttää tavoitteita, jotka tukevat varhaiskasvatuksen tavoitteita. Tutkimuksessa paneudutaan tällaiseen toiminnalliseen tunnekasvatukseen. Toiminnallisuutena on tutkimuksessa ajateltu päivähoiton sellainen toiminta, jossa hyödynnetään kuvia, liikettä ja ääntä. Kaikki toiminnallisuus kietoutuu lasten maailmassa leikkiin. Lasta ei voi pakottaa leikkimään, vaan hänen tulee tuntea leikkimiseen tarvetta. Leikkitoiminnan muuttuminen oppimistoiminnaksi ei ole yksinkertaista, vaan prosessi, joka sisältää sekä leikin että oppimisen elementtejä. (Koivula 2010, 35.) Leikki voi olla tunteita herättävää, lapsen oman mielikuvituksen ja ajatusten mukaan kehittyvää. Leikissä lapsi käsittelee vaikeita tunteita tavalla, joka ei oikeassa elämässä ole sallittua. Leikki syntyy tunteista, eikä ilman tunnetta ole leikkiä. Leikki on lapselle vakava asia ja leikin avulla hän järjestää maailmaa. Leikeissä ja saduissa lapsi elää ja kehittyy kohti luovaa aikuisuutta. (Liukko 1998, 16.) Leikin kautta lapset parantavat kielellistä vuorovaikutustaan, sosiaalisia ja vuorovaikutustaitojaan, kuvittelu- ja ajattelutaitojaan luovasti ja kehittävät ongelmanratkaisutaitojaan. Aikuisilla on rooli myös vapaassa leikissä. Aikuiset ovat vastuussa, että lapsilla on puitteet leikkiä. (Koivula 2010, 35.)

Opinnäytetyössä havainnoidaan ja kehitetään lasten tunnetaitoja toiminnallisten menetelmien avulla. Oletuksena on, että voimavaraistava leikki tukisi lapsen tunneilmaisun ohjaamista. Toiminnallisuudessa voidaan hyödyntää muun muassa taidelähtöisiä menetelmiä, kuten musiikkia, taidetta, draamaa ja kirjallisuutta, joita lasten kanssa lähestytään leikin kautta. Päivähoitossa tuttua toiminnallisuutta on kuvien ja viittomien käyttö, liikunta ja piirtäminen, askartelu, laulut ja lorut. Toiminnallisuutta on myös sadut, nukketeatteri, sadutus. Toiminta voi olla päivähoitossa tuttua askartelua, muovailua tai kuvien katselua. Tunteita voi opetella ulkoisesti toiminnallisten menetelmien avulla. Lapsi oppii harjoittelemalla tunnistamaan kuvista miltä iloinen ja surullinen näyttää. Tarinat ja sadut voivat olla apuna kun samaistutaan toiseen. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 71.) Toiminnallisessa tasossa esimerkiksi musiikki pyrkii korvaamaan passiivisen olotilan mielekkäällä toiminnalla, musiikin soittamisella. Toiminnallisuuden hyödyntäminen voi tarkoittaa lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen monipuolista tukemista ja toiminnan kehittämistä. Toiminnallisuutta voidaan tarkastella korostaen aktiivista kuntoutumista ja kokonaisvaltaista tukemista. (Vilen, ym. 2008, 290.) Jäälinojan mukaan päivähoitossa esimerkiksi draama on olemukseltaan lähellä leikkiä, johon tietoisesti voidaan yhdistää tunteisiin virittäviä ja tunneilmaisua avaavia harjoituksia. (Helenius, ym. 2000, 28.) Lapsen todellista kokemista on se minkä pää ymmärtää, sydän tuntee ja käsi tekee (Liukko 1998, 9). Tärkeintä on, että toiminta on lapselle mielekästä.

Opinnäytetyössä puhutaan paljon Askeleittain-ohjelmasta. Askeleittain-ohjelma on paketti, joka sisältää tunnekasvatukseen liittyvää materiaalia. Materiaalia

hyödynnetään päiväkotii- sekä koulumaailmassa lasten tunnetaitojen tukemisessa. Askeleittain on suunnattu 5-25-vuotiaille lapsille, nuorille ja nuorille aikuisille. Askeleittain-ohjelman avulla lasten on mahdollista opetella empatiataitoja, itsehillintä- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä tunteiden säätelyä. Tunteiden säätelyn painopiste Askeleittain-ohjelmassa on nimenomaan ärtymyksen, kiukun, vihan tunteissa sekä erilaisten tekniikoiden opettelussa, joilla nämä tunteet pystytään kohtaamaan rauhallisesti. Askeleittain on sosiaalista kehitystä ja tunnetaitoja tukeva opetusohjelma. Ohjelman avulla päiväkodissa, esikoulussa ja alakoulussa voidaan opettaa lapsille empatiataitoja, itsehillintä- ja ongelmanratkaisutaitoja sekä tunteiden säätelyä. Ohjelman keskeisinä sisältöalueina ovat empatiataidot, itsehillintä ja ongelmanratkaisutaidot sekä tunteiden säätely. Ohjelman lähtökohtana on tutkimuspohjainen teoretieto, jonka keskeisenä ajatuksena on, että tunnetaitoja ja sosiaalisia taitoja voidaan opettaa ja harjoituttaa kuin muitakin taitoja. Ohjelmaa käytetään niin, että ryhmän opettaja näyttää lapsiryhmälle kuvataulun ja keskustelee viikoittain kuvan kertomasta tilanteesta. Lapsia kehoitetaan eläytymään kuvan tilanteeseen ja siten miettimään kuinka eri tilanteissa voisi toimia. Lasten suunnitelmia kokeillaan yhdessä opettajan kanssa erilaisten harjoitusten ja roolileikkien avulla. (Askeleittain, 2005.)

3 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUKSEN TAVOITE

Tutkimuksella etsitään näkökulmia lapsen tunnetaitojen tukemisen keinoihin ja tutkitaan niiden merkitystä päivähoidon toiminnassa. Kasvattajien tavoitteena on edistää lasten tunnetaitojen kehittymistä ja sitä kautta tukea turvallisen lapsiryhmän muodostumista sekä säilymistä. Tutkimuksella selvitetään, millaisia toiminnallisia keinoja tunnekasvatuksessa hyödynnetään ja millaisia ajatuksia toiminnallisten menetelmien käyttö kasvattajissa herättää.

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten tunnekasvatuksen tavoitteet ja sisällöt yhdistyvät lasten leikkiin ja päivähoidon toimintaan luontevalla tavalla. Opinnäytetyössä hyödynnetään leikin mahdollisuuksia lapsen tunnetaitojen tukemisessa sekä arvioidaan toimintaa. Toiminnalla etsitään sellaisia leikkejä, jotka tukevat tunnekasvatuksen toteuttamista päiväkodissa. Tutkimuksen kysymyksiä on:

- Miten päivähoidossa hyödynnetään toiminnallisuutta lasten tunnetaitoja tuettaessa?
- Miten varhaiskasvattajat kokevat toiminnallisten menetelmien käytön tunnekasvatuksessa?

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jolla ominaista on prosessiluontoinen eteneminen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa korostuu sosiaalisten ilmiöiden merkityksellinen luonne ja tarve ottaa ne huomioon kuvattaessa, tulkittaessa tai selitettäessä kommunikaatiota, kulttuuria tai sosiaalista toimintaa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta. Usein tutkimus alkaakin siitä, että tutkija kartoittaa kenttää, jossa hän toimii. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 154,170.) Kohdistamalla tutkimus tiettyyn yksikköön ja tiimiin, saatiin tarkka kuvaus koko ryhmän toiminnasta. Tutkimuksen kannalta koettiin toimivaksi tutkia yhden päiväkodin ja sen tiimin toimintatapoja ja kokemuksia, jotta kyettiin havainnoimaan ja mahdollistamaan dialogia tutkittavasta aiheesta.

Opinnäytetyön rakentuessa oli mahdollisuus jatkuvasti havainnoida tutkittavaa aihetta käytännössä seuraamalla tutkimukseen osallistuneiden kasvattajien toimintaa. Tutkittavaan aiheeseen tutustuminen auttoi tutkimusmenetelmän valinnassa sekä sen räätälöinnissä tutkimukseen sopivaksi. Opinnäytetyön aineistona käytettyjen haastattelujen kysymykset tarkentuivat vähitellen tutkimuksen edetessä. Havainnoinnin avulla kykenin teoreettisen viitekehyksen lisäksi saamaan ymmärrystä tutkittavasta aiheesta konkreettisella tavalla. Haastattelut syvensivät ja korjasivat havainnointeja. Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisellä tavalla aineiston keruu ja käsittely kietoutuivat yhteen. Aineistoa kerätessä vaadittiin analyysiin liittyvää osaamista, sillä alustavaa tulkintaa jouduttiin tekemään jo aineistoa koottaessa. Tutkimuksen tavoitteena oli nostaa esiin sekä tunnustaa tutkimuksen kohteena olevien toimijoiden omia tulkintoja. (Aaltola & Valli 2010, 18,21.) Aineiston keruu tapa mahdollisti aiheen käsittelyn laajasti sekä antoi tutkittavalle kohteelle tilaisuuden nostaa esille tärkeitä kokemuksia aiheesta. Alustavaa tulkintaa tarvittiin, jotta laajasta aineistosta pystyttiin löytämään tutkimuksen kannalta merkittäviä asioita.

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimusmenetelmänä käytettiin haastattelua. Haastattelussa kyetään luomaan haastattelijan ja haastateltavan välille vuorovaikutus, minkä katsottiin olevan eduksi tutkittavan aiheen vuoksi. Opinnäytetyön aiheena on toiminnallinen tunnekasvatus, joka voidaan nähdä kasvattajien työskentely tapana. Jotta kasvattajilta pystyttäisiin keräämään henkilökohtaisia kokemuksia toiminnallisen tunnekasvatuksen merkittävyydestä tai toimivuudesta, täytyi heidän ajatuksiaan päästä kuulemaan. Haastattelun avulla pyrittiin saamaan selville, mitä kasvattajat ajattelevat, kokevat ja uskovat, mutta myös kuinka kasvattajat toimivat ja tekevät. Haastattelun toteuttaminen oli mahdollista tutkittavan kohteen suppeuden takia. Haastateltavia osallistui tutkimukseen vain kolme, joten haastattelut olivat helposti toteutettavissa. Haastattelun etuina koettiin joustavuus ja vuorovaikutuksen mahdollisuus. Tutkimuksessa kasvattajia pidetään aktiivisina osallistujina ja merkityksiä luovina sekä haastattelujen avulla heille annetaan mahdollisuus tuoda esiin itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Etuna myöskin oli, että kasvattajat saadaan mukaan tutkimukseen ja haastateltavat on helppo tavoittaa myöhemmin jos halutaan esittää tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä. (Hirsjärvi ym. 1997, 194—195,197.)

Haastattelun tyypiksi valittiin teemahaastattelu, joka sopi tutkittavaan aiheeseen. Teemahaastattelussa aihepiiri on tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuu. (Hirsjärvi, ym. 1997, 197.) Kokemuksellisen tiedon keräämistä varten koettiin, että on hyvä antaa tilaa haastateltaville. Teemahaastattelun avulla haastateltavat saivat vapauden kertoa niistä toiminnalliseen tunnekasvatukseen liittyvistä seikoista enemmän, joita itse piti merkityksellisinä. He saivat myös mahdollisuuden tuoda esiin sellaisia asioita, joihin itse haastattelijana en välttämättä ollut varautunut. Teemahaastattelussa haastateltava pukee sanoiksi kokemuksensa ja tutkija pyrkii löytämään haastateltavan ilmaisusta mahdollisimman oikean tulkinnan. Asia välittyy vain puheen, ilmeiden ja eleiden kautta. Sama todellisuus ja aiheen tuttuus auttavat ymmärtämään. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, teema-alueet, on etukäteen määrätty. Menetelmästä puuttuu kuitenkin strukturoidulle haastattelulle tyypillinen kysymysten tarkka muoto ja järjestys. Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. Haastattelijalla on jonkinlainen tukilista käsiteltävistä asioista, ei valmiita kysymyksiä. Tukilista oli tärkeä, sillä sen avulla keskustelu pysyi aiheessa ja keskustelua pystyttiin johdattelemaan eteenpäin. Haastattelun vapaamuotoisuus asetti haasteita itselleni haastattelijana, sillä haastattelijan olisi täytynyt kyetä esittämään keskustelua eteenpäin vieviä kysymyksiä niistä tutkimuksen kannalta tärkeistä seikoista, jotka haastattelussa tuli yllättäen ilmi. (Aaltola & Valli 2010, 28—31.)

Tutkijan lähtökohdat ovat tutkimuksen toinen osapuoli, sen lähestymisnäkökulma. Tutkimuskohteelle tulisi olla avoin, siksi teema haastattelu on hieman kyseenalainen (Aaltola & Valli 2010, 37.) Haastattelun ongelma voi olla, että haastateltava antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastattelun avulla saadaan selville, mitä henkilöt ajattelevat, tuntevat ja uskovat, mutta ei kerro mitä todella tapahtuu. Havainnoinnin avulla saadaan selville toimivatko ihmiset niin kuin he sanovat toimivansa. (Hirsjärvi ym. 1997, 195,201.)

4.2 Tutkimuksen kulku

Tutkimusaihe muodostui huhtikuussa 2011. Tutkimuksen aihe lähti liikkeelle keskusteluista erään eteläsuomalaisen päiväkodin muutaman varhaiskasvattajan kanssa. Lasten tunnetaitojen tukeminen on ollut yleisesti pinnalla oleva aihe varhaiskasvatuksessa, joten aihe kiinnosti myös työelämää. Lopulliset tutkimuskysymykset (Liite 1) kuitenkin päätin itse. Toin henkilökohtaisen kiinnostuksen kohteeni aiheeseen pohtimalla päivähoidon tunnekasvatuksen toiminnallisten menetelmien keinoja. Tutkimuksen eteenpäin viemisessä auttoi paljon se, että itselläni tutkijana oli mahdollisuus nähdä käytännössä sitä, mitä toiminnallinen tunnekasvatus yhdessä muodossa päiväkodissa voisi olla. Havainnoimalla toiminnallisen tunnekasvatuksen toteuttamista päiväkodissa pääsi sisään toiminnan vaihtoehtoihin sekä siihen millä tavalla lapset toiminnan vastaanottavat.

Tutkimukseen kuului haastattelu, jossa kysymykset painottuivat selvittämään päiväkodin tämänhetkistä tietoa ja taitoa lapsen tunnetaitojen tukemisessa. Tutkimusta

varten haastateltiin 3-5-vuotiaiden ryhmän kolmea jo pitkään työssään toiminutta kasvattajaa. Ennen tutkimuksen haastattelujen järjestämistä tutkittavaa aihetta lähestyttiin kirjallisuuden ja havainnoinnin avulla. Haastattelun kysymykset olivat teemojen muodossa, jotka ovat opinnäytetyön liitteenä (Liite 1). Teemoina haastattelussa olivat toiminnallisen tunnekasvatuksen vaihtoehdot päiväkodissa, lasten tarvitsema tuki ja kasvattajien omat kokemukset toiminnasta. Ensimmäisen teeman avulla etsittiin käytännön esimerkkejä kasvattajien toteuttamasta toiminnallisesta tunnekasvatuksesta sekä siitä, mikä vaikutti toiminnan sopivuuteen ja suosittavuuteen. Lasten tuen tarvetta kyseltäessä toivottiin vastauksia siihen, millaisiin asioihin toiminnallisella tunnekasvatuksella haluttiin vaikuttaa ja miten jokaisen lapsen mahdollisuus osallistua toiminnalliseen tunnekasvatukseen voitiin taata. Kasvattajien omat kokemukset tunnekasvatuksesta luonnollisesti sisälsivät sen, kuinka tärkeänä he työssään pitivät ja kokivatko he siitä olevan merkittävää hyötyä. Haastattelut suoritettiin yksitellen ja ne tehtiin kesäkuun 2011 aikana. Haastattelua varten jokaiselle haastateltavalle annettiin haastattelun teemat etukäteen. Tutkimukseen osallistuvat toivoivat tätä, jotta haastattelu tilanteena helpottuisi kasvattajille. Kasvattajien valmistautuminen ennakkoon auttoi myös tutkimuksen purkamisessa. Jokaisen haastattelun kesto oli noin tunti.

Aineiston keruun jälkeen opinnäytetyötä viimeisteltiin syksyn 2011 aikana. Aineistoa vertailtiin teoreettisiin lähtökohtiin ja tehtiin sitä kautta päätelmiä. Tutkimuksen ohessa valmisteltiin leikkipakettia. Tutkimuksesta haluttiin olevan hyötyä työelämään, joten tutkimuksen ohessa päädyttiin keräämään leikkipaketti kasvattajille, johon oli räätälöity tunteiden käsittelyyn ja ilmaisuun painottuvia leikkejä. Idea leikkipaketin rakentamiseen lähti tutkimusaineistosta ja se tuki omaa ammatillista kehittymistäni varhaiskasvattajana. Leikkipaketin koettiin voivan olla osa tunnekasvatuksen toiminnan kehittämistä. Kasvattajien on sieltä helppo valita toimintaa, jos he haluavat käyttää lasten kanssa tunnekasvatuksessa. Muutamaa tunnekasvatukseen sopivaa leikkiä pääsin myös kokeilemaan käytännössä lasten kanssa ja näin kuinka hyvin ne toimivat käytännössä. Kokeilemalla itse toiminnallisten menetelmien käyttämistä tunteiden käsittelyssä ja ilmaisussa pystyin kokemaan sen, mikä toiminnan ohjaamisessa on tärkeää ja miten toiminnallisuuden kautta voidaan tunteisiin liittyviä aiheita lasten kanssa käsitellä.

4.3 Aineiston analyysimenetelmät ja teemoittaminen

Aluksi tutkittava aineisto litteroitiin eli kirjoitettiin puhtaaksi, mikä tarkoittaa, että haastattelut purettiin sellaisenaan tiedostoon. Tutkimusaineiston ensimmäisessä työstö vaiheessa pyritään kuvaukseen siitä, mitä aineistosta on sanottu. Tavoitteena kuvata toisen kertomus mahdollisimman alkuperäisesti. (Aaltola & Valli 2010, 40,43.) Aineiston litterointia helpotti huomattavasti se, että haastattelun teemat oli annettu haastateltaville etukäteen. Koska haastateltavat olivat päässeet pohtimaan tulevaa aihetta ja siihen liittyviä kysymyksiä ennakkoon, heidän vastauksensa olivat suurempia. Sujuvasti kulkenut keskustelu nopeutti aineiston purkamista.

Aineiston moninaisuudesta ja hajanaisuudesta pyrittiin saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Tutkijan on nähtävä mikä kuuluu tutkimuksen piiriin ja

mikä ei ole olennaista. Tutkimuksen kannalta merkittäviä asioita poimittiin aineistosta ja ne teemoitettiin. Teemoittamisessa on kyse aineiston pelkistämisestä etsimällä tekstin olennaisimmat asiat. Teemojen avulla pyritään tavoittamaan tekstin merkityksen antojen ydin. Teemoina oli toiminnallinen tunnekasvatus päiväkodissa, lasten tarvitsema tuki sekä kasvattajien kokemukset toiminnallisesta tunnekasvatuksesta. Nämä aineiston pääteemat johdattivat aineiston teemoittamista osiin. Teemojen alle syntyi myös alamerkityksiä esimerkiksi kasvattajien käytössä olevia tunnekasvatuksen toiminnallisia keinoja eriteltiin ja kasvattajien erilaisia kokemuksia pohdittiin monesta näkökulmasta. Lasten tarvitseman tuen teemaan liittyi muun muassa kuinka erilaisia lapsia huomioitiin toiminnan kautta sekä millaiset vaikutukset toiminnalla koettiin olevan lasten tunnetaitoihin. Aineiston analyysia tehdessä tavoiteltiin avointa asennetta. Tutkimusta varten oli tehty ennako valmisteluja keräten teoreettista tietoa, mutta tutkimuksessa tärkeiksi muodostuneet seikat nousivat esiin nimenomaan haastatteluista. Tutkimuksen prosessiluonteisuuden vuoksi myös aineiston analyysiin liittyi tutkija oman ja aineiston välillä, että tutkija jatkuvasti korjasi ja syvensi ymmärrystään. Tutkimus syntyy dialogissa ja tutkija tekee väistämättä valintoja (Aaltola & Valli 2001, 36,40—41,55.)

Tapaukset ovat ainutlaatuisia ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä päätelmiä yleistettävyyttä ajatellen. Ajatuksena on kuitenkin alun perin aristoteellinen ajatus, että yksityisessä toistuu yleinen. Tutkimalla yksityistä tapausta kyllin tarkasti saadaan näkyviin myös se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein tarkasteltaessa ilmiötä yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi 1997, 155,171.) Tutkimuksen viimeisen vaiheen tavoitteena on luoda kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä, siksi erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet on tuotava yhteen (Aaltola & Valli 2010, 43.) Tutkimuksen aineistosta nousi paljon tutkimuksen kannalta merkittäviä huomioita. Toisaalta aineistoa tutkiessa havaittiin, että teemahaastattelut olisivat vaatineet enemmän välitöntä analysointia, jotta olisi pystynyt johdattamaan keskustelua saaden aineistoon lisää tutkimuksen kannalta merkittävää materiaalia. Haastatteluihin olisi ollut hyvä palata uudelleen, jotta oltaisiin voitu syventää ymmärrystä tuloksiin sekä etsiä uusien kysymysten avulla lisää laajuutta haastateltavien mielenkiintoisiin näkökulmiin. Merkittävien asioiden yhdistäminen ohjasi tutkimuksen pohdintaan kerättyjä aiheita ja huomioita.

4.4 Tutkimuksen luotettavuus

Menetelmien valinnassa otettiin huomioon eettiset seikat ja opinnäytetyötä tehdessä noudatettiin tarkasti annettuja ohjeita. Tutkimuksen toteuttamiseen haettiin lupa sekä tutkimukseen osallistuneilta pyydettiin ennakkoon kirjallinen suostumus haastatteluun. Tutkimuksen toteuttamisen ehtona oli, että tutkimuksessa esille tulevat asiat raportoidaan tavalla, jossa tutkittavia tai muita yksittäisiä henkilöitä ei voi tunnistaa.

Tutkimuksen sisäisestä luotettavuudesta pidettiin huolta niin, että kokoamat tiedot kuvasivat juuri niitä asioita ja ilmiöitä, johon tutkimuksessa oli tarkoitus perehtyä. Havaintoja pyritään punnitsemaan kriittisesti. Pragmaattinen kanta sisältää instrumentalistisen asenteen tieteellisiin käsitteisiin ja teorioihin. Ne ovat tärkeitä

siksi, että ne ovat tutkimuksen edistämisen ja ongelmien ratkaisemisen välineitä, eivät siksi että ne vastaavat tai kuvaavat todellisuutta. (Aaltola & Valli 2010, 20.) Ennakkoon annetut haastattelun teemat saattavat vaikuttaa aineistoon niin, että se kuvaa toiveita eikä todellisuutta. Toisaalta haastattelu käytiin dialogissa, jossa olisi näkynyt jos vastaukset eivät olisi olleet täysin todellisia. Haastattelujen aineiston tukena oli myös havainnot toiminnasta, jotka olivat aineiston kanssa yhdensuuntaisia. Kriittisyyteen tutkijana vaikuttaa väistämättä henkilökohtaiset odotukset aineiston suhteen. Tämän takia luotettavat teoreettiset lähtökohdat antoivat varmuutta aineiston oikealle tulkitsemiselle. Myös havainnointien avulla ymmärrys aineistoa kohtaan oli varmempaa.

Tutkimuksessa koottujen tietojen pohjalta on mahdollista tehdä yleisiä päätelmiä eli tutkimus on ulkoisesti luotettava. Tutkimuksessa tutkittavien määrä jäi vähäiseksi. Kvalitatiiviseen tutkimukseen liittyy se, että kaikki tapaukset ovat ainutlaatuisia, ei siis ole olemassa toista samanlaista päiväkodin ryhmää. (Hirsjärvi, ym. 1997, 171.) Tutkimuksen ytimenä oli juuri paikallinen selittäminen, kuitenkin teoreettisen viitekehyksen varassa voidaan osoittaa myös yleisempiä johtopäätöksiä. Tutkimuksessa kerättiin paljon kokemuksellista tietoa, mitä voidaan ajatella yksityiseksi. Kokemuksia verrattiin tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin, joiden perusteella voitiin selittää aineistoa myös yleisemmällä tasolla. Tutkimuksen tulokset voisivat kaivata toisaalta pidempi aikaisempaa seuraamista, sillä tunnekasvatukseen liittyvä järjestelmällinen toiminta päiväkodissa on melko uutta.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastatteluista kävi ilmi, että kasvattajat pitävät lasten tunnekasvatusta erittäin tärkeänä aiheena päivähoidossa. Kasvattajat mieltävät tunnekasvatuksen todella laajaksi käsitteeksi, johon ei edes osaa heti sisällyttää kaikkea arjessa siihen kuuluvaa.

Tunnekasvatus on hirveen jotenki laaja käsite mun mielestä ja se on sitä ei ehkä välttämättä siinä arjessa niin osaa aatellakaan mitä mikä kaikki on sitä tunnekasvatusta.

Kasvattajat ajattelevat tunnekasvatuksen olevan kosketuksissa päiväkodin, lasten ja lasten perheiden arvomaailmaan. Päivähoidossa tunnekasvatus merkitsee kotikasvatuksen tukemista ja kasvattajat pitävät kodissa olevaa tunneilmapiiriä sekä lapsen varhaista vuorovaikutussuhdetta tärkeänä pohjana tunnetaitojen kehittymiseen. Kiintymyssuhteella on vaikutuksensa lapsen sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen sekä perusluottamukseen ja omiin voimavaroihin. Lapsi jatkaa oman itsensä käsityksen muodostamista myöhemmin myös vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tunteiden käsittely- ja ilmaisu taidot kuuluvat merkittävänä osana yksilön kasvuun ja vaikuttavat muun muassa sosiaaliseen vuorovaikutukseen sekä elämän siirtymävaiheista ja kriiseistä selviytymiseen. Yksilö oppii omista tunteistaan koko elämänsä ajan ja pystyy kehittämään tunnetaitojaan. (Vilen, ym. 2008, 35—36.)

Kotihan sieltähän se lähtee alun perin ihan vauvasta. Sieltä se lähtee ihan mutta päiväkotihan vahvistaa niitä tunteita sitten.

Kasvattajat ovat itse monen vuoden työkokemuksella itse tiedostaneet tunnekasvatuksen tärkeyden päivähoitossa. He myös tietävät, että kasvattaja toimii mallina lapsille myös tunteiden ilmaisun suhteen. Tunnekasvatus on paljon kasvattajan omasta asenteesta kiinni. Omalla toiminnallaan kasvattajat näyttävät lapsille tunteita, joista lapsi peilaa itseään. Kasvattajien mukaan lapselle on tärkeintä näyttää, että välittää. Välittäminen antaa lapselle hyvänmielen tunteen ja positiivista palautetta lapsen minälle. Omilla tunneilmaisuillaan kasvattaja näyttää lapselle mallia, kuinka toiselle voi osoittaa välittämistä. Iloisen mielen ja välittämisen näyttäminen lapselle on pieni ele, mutta suuri osa tunnekasvatusta. Kallialan (2008, 36.) mukaan päiväkodin lapsiryhmässä lapsi saa kokemuksia jäsenyydestä ja harjoittelee sosiaalisen elämän kannalta tärkeitä asioita, kuten toisen ystävällistä kohtelua, itsensä ilmaisua ja vuorovaikutustaitoja. Kasvattaja edistää toiminnallaan lasten välistä myönteistä, sosiaalista kanssakäymistä. Kuunteleva ja kunnioittava ilmapiiri on tärkeä.

Sä näytät siinä omalla mallillas et hei tosi kiva kun sä tulit päiväkotiin että mulle tuli hyvä olo et sä tulit et olen iloinen että näen sut taas et hyvää huomonta. Ja vastaavasti sitten taas kun lapsi sanoo sulle jotain niin sä näytät niinku sillä omalla toiminnalla sitte niitä tunteita et sekun on mun näkemyksen mukaan tunnekasvatusta.

Kasvattajat näkevät päivähoiton arjen lasten tunnetaitojen kehittymisen tärkeimmäksi keinoksi. Kasvattajat auttavat leikissä lapsia pysähtymään pohtimaan toisen tunteita ja muistuttamalla lapsia ottamaan toiset huomioon. Kasvattajat tukevat lapsia ratkaisemaan leikissä syntyneitä ongelmia keskustelemalla, kyselemällä ja antamalla lapsille ajattelun aiheita. Vygotskyn mukaan lasten leikki on kehitystä luonnostaan eteenpäin sysäävää toimintaa. Lähikehityksen vyöhykkeellä leikissä lapsi on sen hetkisen kehitystasonsa eli itsenäisen tehtävänratkaisun ja potentiaalisen kehitystason välissä. Potentiaaliseen tasoon lapsi voi päästä aikuisen tai osaanpien kavereiden avulla. Vygotskyn määritelmässä siis sosiaalinen tekijä eli joku toinen auttaa lasta eteenpäin. (Kalliala 2008, 45.) Päiväkodin arjen tunnekasvatuksessa suurin osuus on lasten keskinäisellä leikillä. Roolileikkien avulla lapsi voi monipuolisesti harjoittaa aistejaan ja kehittää tunne-elämänsä sekä kykyään toimia ryhmän jäsenenä. (Liukko 1998, 16.)

Oikeestaan se on niinku sitä et niissä arkipäivän tilanteissa on sillä tavalla hereillä että huomaa niitä tilanteita lapsen tunteiden käsittelyssä.

Kasvattajien mukaan tunnekasvatus lähtee siitä, miten nähdään ja koetaan ympäristö. Päivähoito koetaan paikaksi jossa lapset harjoittelevat ryhmässä olemista. Ryhmässä toimimalla lapset opettelevat myös sosiaalisiin taitoihin liittyvää tunteiden säätelyä, ilmaisua ja vastaanottamista. Päivähoitossa lapsella on mahdollisuus peilata itseään toisiin. Peltosen ja Kullberg-Piilolan (2005, 19.) mukaan peilaamisen kautta lapsi muodostaa minäkuvaa, oppii tulkitsemaan omia ajatuksiaan, tarpeitaan ja tuntojaan vuorovaikutuksessa aikuiseen ja toisiin lapsiin. Muiden avulla lapsi rakentaa kuvaa itsestään sekä saa elämänsä merkityksiä. Lapsen yhtenä tavoitteena on kyetä jäsentämään omia tunteitaan ja saada ne tunnistettavaksi muotoon. Ryhmässä muut lapset reagoivat takaisin lapsen tunneilmaisuihin omilla tunneilmaisuillaan.

Mun mielestä tunnekasvatus on kaikki, siihen sisältyy kaikki mitä arvomaailmassa on. Siihen lähtee se että tota miten sä näet ja koet ympäristön. Siihen sä pystyt itse peilaamaan ja itse tuntumaan siinä.

Kasvattajat kokevat tunnekasvatuksen avaimena vuorovaikutussuhteiden kehittämiseen. Sosiaalistaitojen tukeminen koetaan päivähoitossa merkittäväksi osaksi tunnekasvatusta. Ryhmässä toimimisen kautta lapset opettelevat tunteiden nimeämistä ja sitä, mitä tunne kenellekin merkitsee. Tunteet ilmaistaan aina vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Ryhmissä on erityisen tärkeää edistää lasten ystävyysuhteiden syntymistä. Vapaan ajan ja leikin edellytysten tarjoamisen lisäksi aikuisen on löydettävä uusia, luovia tapoja kannustaa lapsia toimimaan yhdessä. (Kalliala 2008, 58.) Kasvattajat ovat viimeisen vuoden aikana heränneet tietoisesti pohtimaan tunnekasvatusta ja sitä, voisiko tunnekasvatus olla muutakin kuin lasten tunteiden tukemista arjessa.

5.1 Toiminnallisen tunnekasvatuksen lähtökohtia

Kasvattajat toivoivat voivansa panostaa päiväkodin arjessa lasten keskinäisten suhteiden lujittamiseen. Lapsiryhmän lapset olivat siinä iässä, että kaverisuhteiden rakentamista ja ylläpitämistä jo harjoiteltiin. Lapset omaksuvat vähitellen ystävydessä tarvittavia sosiaalisia taitoja, joita he harjoittelevat ja kehittävät yhdessä vuorovaikutuksessa. Ystävyysuhteilla on vaikutus lasten onnellisuuteen. Ystävyysuhteet muodostaa otollisen maaperän lapsen itseluottamuksen ja sosiaalisen kompetenssin kehittämiseen. Ystävystyminen ja ryhmään pääsyn taito edellyttävät lapselta monia sosiaalisia taitoja. (Koivula 2010, 32.)

Tota alko niinkun sielt mun mielestä alko niinkun heräämään sellasii että ne ei tykänny leikkii toistensa kanssa tai tuli jo pieniä kiusaamistilanteita tai muuta ja sitä kautta ehkä herättiin siihen et hei nyt ovis olla hyvä hyvä alkaa käymään ihan niinku silleen vähän tarkemmin läpi niitä tunteita harjottelee niitten sanottamista ja muuta.

Kasvattajat olivat havainnoineet lapsiryhmäänsä ja huomanneet lapsen tunnetaidoissa suuria eroja. Ryhmässä oli tunnetaidoiltaan taitavia lapsia, mutta myös lapsia, joilla oli tunnetaidoissa enemmän kehitettävää. Havainnot liittyivät muun muassa siihen, kuinka hyvin lapset pystyivät pukemaan tunteensa sanoiksi sekä olivat kiinnostuneita toisen tunteista. Havaintoihin sisältyi myös se, kuinka lapset osasivat käyttää sosiaalisia taitoja omien ja toisten tunteiden yhteydessä sekä kuinka he osasivat kokea empatiaa. (Kokkonen 2010, 83—84.) Ryhmässä oli vetäytyviä lapsia, jotka arastelivat näyttää tunteitaan sekä sellaisia lapsia, jotka eivät osanneet hallita kiukun tunteitaan tai osanneet tarpeeksi huomioida toisia. Lapset, joilla oli tunnetaidoissa pulmia, eivät pärjänneet ryhmätilanteissa tasavertaisesti muiden kanssa, eivätkä edes välttämättä halunneet osallistua yhteisiin leikkeihin. Osa lapsista taipui muiden lasten mielipiteisiin helposti ja vetäytyivät mieluummin ryhmätilanteista. Toisaalta ryhmän lapsissa oli sellaisia, joiden oli vaikea hyväksyä muiden lasten mielipiteitä. Näille lapsille myös mielipahan, kuten pettymyksen ilmaisu oli vaikeaa ja he näyttivät

tunteensa toisille välillä kohtuuttoman voimakkaasti. Kasvattajat havaitsivat, että tällaiset lapset tarvitsivat tunteiden käsittely- ja ilmaisutaitoja sekä oman itsetunnon vahvistamista.

Taas jos ajattelee niinku ryhmässä. Ni ryhmässä sit jos joltain yhdeltä kahdelta puuttuu et ei osaa käsitellä omia tunteitaan tai ei osaa käsitellä kaverin tunteita ni sehän sit helposti aiheuttaa niis sosiaalisissa taidoissa ongelmia.

Kasvattajat alkoivat etsiä uusia keinoja lasten tunnetaitojen tukemiseen. Osalla lapsista oli jo hyvin positiivinen käsitys itsestä ja he kykenivät tunnistamaan sekä ilmaisemaan tunteensa melko hyvin. Osalle ryhmän lapsista puolestaan olivat perustunteet, kuten iloisuus ja vihaisuus vielä vaikeasti ilmaistavia. Näille tunnetaidoiltaan eri tasoilla oleville lapsille oli vaikeaa sanottaa omia tunteitaan ja ymmärtää toisten tunteita. Lapsilta lähes kokonaan puuttui käsitys siitä, että on erilaisia tunteita tai, että joku toinen ihminen voi kokea saman asian eri tavalla. Kasvattajien näkemysten mukaan lasten erilaiset tunnetaidot johtuivat lasten iästä, sekä siitä, kuinka paljon heidän kanssaan oli keskusteltu ja käyty läpi tunteita. Haasteena kasvattajilla oli tukea lasten minäkuvaa ja omien tunteiden käsittelyä ja ilmaisua. Tavoitteena oli opettaa lapsia tuntemaan omat vahvuudet ja heikkoudet, kuten mikä saa heidät vihaiseksi ja mikä onnelliseksi. Toisena haasteena kasvattajille oli lasten empatian herättäminen. Tavoitteena oli vähentää lasten minäkeskeisyyttä ja opettaa muiden tunteisiin asettumista.

Tottakai täytyy ottaa huomioon ne lapset minkälaisia lapsia sulla siellä on.

Kasvattajat ajattelivat tunnetaitojen opettamisen olevan keino ennaltaehkäistä kiusaamisilmiötä. Kasvattajat halusivat vähentää ryhmän kiusaamistilanteita, riitoja ja aggressiivisuutta, jotka loivat lapsiryhmään levottomuutta. Kasvattajat halusivat etsiä toimintaa, jonka avulla isossa ryhmässä pystyttäisiin huomioimaan ja hyväksymään tasa-arvoisesti kaikki lapset. Jotkut lapset saivat käytöksellään paljon negatiivista huomiota, kun taas toiset lapset jäivät isossa ryhmässä lähes täysin vaille huomiota. Kasvattajilla on kokemusta siitä, että lasten ikäistään heikommat tunnetaidot johtavat herkemmin pieniin kiusaamistilanteisiin. Lasten leikeissä syntyy tällöin tavallista enemmän lasten välisiä riitatilanteita ja jopa aggressiivisuutta toisiaan kohtaan. Lapsen heikkojen tunnetaitojen vaikutus ryhmätilanteissa voi johtaa siihen, etteivät toiset halua enää leikkiä lapsen kanssa. Lapsi tuntee epätoivoa ja yksinäisyyttä jäädessään ryhmän ulkopuolelle, mikä saattaa johtaa siihen, että lapsi järjestelmällisesti sekoittaa muiden lasten leikkiä. Lapsiryhmässä tilanteesta voi muodostua oravanpyörä, johon aikuisten on välittömästi puututtava ja tuettava ryhmäytymistä sekä vahvistettava yhteistoimintaa. Lapsiryhmän kasvattajat kokivat, että lapset täytyisi saada heidän ryhmänsä tilanteessa toimimaan yhdessä ja hyväksymään itsensä sekä toiset. Yleensä tunnetaidoiltaan vertaiset lapset hakeutuivat toistensa seuraan. Tunnetaitojen erot lapsiryhmässä alkoi tehdä eroa lapsiryhmän yhteistoimintaan. Tunnekasvatusprojektilla kasvattajat halusivat vastata lapsiryhmästä kumpuaviin tarpeisiin.

5.2 Toiminnallisesta tunnekasvatuksesta muodostui projekti

Viimeisen vuoden aikana lapsiryhmässä alettiin tunnekasvatuksen osalta hyödyntää entistä enemmän toiminnallisia muotoja. Toiminnasta muodostui tunnekasvatusprojekti. Toiminnallisten menetelmien käyttö tuli osaksi kasvattajien saamaa Askeleittain-ohjelmaa, jossa käsitellään tunteita kuvien ja draaman avulla. Materiaalin turvin kasvattajat lähtivät käynnistämään projektia, jossa he hyödynsivät soveltaen Askeleittain-ohjelmaa sekä ideoivat omaa materiaalia. Askeleittain-ohjelmasta valittiin lapsiryhmän ikätasoon sopivat aiheet ja kasvattajat suunnittelivat omia tunteisiin liittyviä leikkejä ja tehtäviä projektin lisäksi. Projektissa toiminnalliset menetelmät liittyivät suoraan tunteisiin, tunteiden käsittelyyn, säätelyyn ja ilmaisuun. Monet esimerkit haastatteluissa liittyivät kasvattajien puheissa projektiin. Toiminnallinen tunnekasvatus projekti toteutettiin suurimmaksi osaksi tuokioina tuttujen aamu- ja päiväpiirien aikana. Tuokioihin osallistui yleensä koko lapsiryhmä ja ne perustuivat keskusteluun ja ilmaisuharjoituksiin.

Mun mielest tolleen kun sen otti niinkun projektina niin silloin se sopii hyvin siihen arkeen et ottaa just jonkun kolmen neljän kuukauden projektin esimerkiksi siitä jolloin sitten voi aatella sen kaiken toiminnan mitä siellä tehdään ja ne arjen tilanteet niinkuin sen tunnetaitokasvatuksen kautta.

Projektin käynnistäminen tuki kasvattajien lapsilähtöistä työskentelyä. Projekti lähti pyörimään lapsiryhmässä kasvattajien yhteisen pohdinnan tuloksena. Tarve tunnekasvatuksen suunnitelmalliseen ja tavoitteelliseen järjestämiseen lähti lapsiryhmän tarpeista. Kasvattajat halusivat kokeilla parantaisiko lasten tunnetaitojen tukemiseen paneutuminen lapsiryhmän keskinäistä toimintaa. Osallisuus ja osallistuminen ovat keskiössä lapsista ja lapsiryhmästä puhuttaessa. Kyse on lasten arvostamisesta ja kunnioittavasta kohtelusta, lasten oikeuksista ilmaista omia tunteitaan, uskomuksiaan ja ajatuksiaan, lasten kuuntelemisesta ja heidän äänensä kuulemisesta. (Koivula 2010, 27.)

Lapset olivat iältään sopivia osallistumaan toiminnalliseen tunnekasvatukseen. Lapsiryhmän lasten mielikuvitus oli jo rikasta ja he pystyivät käsittelemään roolileikeissään kokemiensa asioita. Kasvattajat toivoivat projektin myötä lasten kykenevän paremmin leikeissään käsittelemään myös omia ja toistensa tunteita. Toiminnan ja ennen kaikkea leikin avulla kasvattajat halusivat herättää lasten kiinnostuksen aiheeseen. Toiminnallisuuteen perustuva toiminta antoi myös mahdollisuuden jokaiselle lapselle osallistua toimintaan. Päiväkodin arjessa lasten tunnekasvatuksen keinoksi korostuu lasten leikki. Toiminnallisessa tunnekasvatus on lapsille leikkiä, jossa Vygotskya lainaten luovan mielikuvituksen keskeinen merkitys kaiken oppimisen pohjana nousee yhä uudelleen esiin. Lasta pidetään persoonana, joka rakentaa käsitystä elämästään ja itsestään kertomuksena. Hän siirtää kokemuksensa aikaisemmin tapahtuneesta ja myöhemmin tulevasta kielen avulla, joka on vapauttanut hänet havaitun todellisuuden, nykyisyyden ja tämänhetkisten ehtojen kahleista. (Helenius, ym. 2000, 14.)

Lapsen ikä ratkasee sen, hirveen oivallinen ikä on kolmesta viiteen justiin kun täytetään näitä ilmasuja. Ja sitten tietysti justiin näkyy se ja lapset omaksuu hyvin äkkiä ku niitä käydään läpi.

Kasvattajat sisällyttivät tunnekasvatusta toiminnallisiin menetelmiin, jotta lasten olisi helpompi lähestyä tunteisiin liittyviä aiheita toiminnan kautta. Toiminnallinen tunnekasvatus oli kasvattajien järjestämässä projektissa suunniteltua toimintaa, jotka olivat usein tuokioita, missä käsitellään tunteita, kuten opeteltiin tunteiden tunnistamista ja nimeämistä. Kasvattajat käyttivät niistä nimitystä tunnetuokiot. Toiminnallisten tuokioiden sisällössä noudatettiin perinteistä kaavaa, jossa toiminnalla on tietty alkutilanne ja lopetus. Jokaisen tuokion alussa lapsille ilmestyi tunnepupu, joka meni aina tuokion päätyttyä piiloon. Tuokion säännöt käytiin läpi lasten kanssa, joka kerta. Tunnetuokioilla oli aina sama rakenne, vaikka sisältö muuttui ja aiheet kehittyi. Tuokion rakenne oli toimiva ja lapsille selkeää. Lapset tietävät silloin mistä on kyse ja osaavat virittäytyä tunnelmaan. Toiminnallisia menetelmiä käytettiin monipuolisesti, jolloin jokainen lapsi kykeni saamaan toiminnasta jotain irti oman kiinnostuksen ja taitojen mukaan. Tunteisiin liittyvät leikit pitivät lasten mielenkiintoa yllä ja vauhdikkaammassa toiminnassa lapset pääsivät purkamaan energiaa samalla. Välillä tarvittiin rentouttavampia tuokioita, jotta lapset pääsivät rauhoittumaan ja heille annettiin tilaa pohdinnalle. Tunnetaitojen opettelussa on usein kyse elämisestä hetkessä, mikä on lasten kanssa usein jopa välttämätöntä. On tärkeää pysähtyä lapsen tunnetta koskevaan kysymykseen ja etsiä siihen vastaus nopeasti. Tunnetuokioiden aiheet täytyivät olla sellaisia, joihin lapset olivat ja itse törmänneet. Lapsille oli helpompi soveltaa tunnetuokioiden aiheita sellaisiin tilanteisiin, jotka heillä itsellään oli vielä tuoreessa muistissa.

Kasvattajat eivät käyttäneet Askeleittain-ohjelmaa sellaisenaan lapsiryhmässä, sillä Askeleittain on pääasiassa suunnattu hieman vanhemmille lapsille. Kasvattajat muokkasivat tunnekasvatusprojektia lapsiryhmään sopivaksi ja ideoivat yhdessä esimerkiksi vanhoista tutuista lasten leikeistä uusia tunteisiin perustuvia leikkejä ja ottivat myös niitä mukaan tuokioihin. Lapsille annettiin mahdollisuus pohtia tunteiden merkityksiä koko ryhmän kesken, pienryhmissä sekä itsekseen aikuisen kanssa. Yksilöllisellä ohjauksella koetettiin huomioida jokaisen lapsen omat tunteet sekä tukea lapsen keskittymistä aiheeseen sekä tuoda esille lapsen omaa pohdintaa aiheesta.

5.3 Toiminnalliset menetelmät tunnekasvatuksen keinona

Toiminnallisten menetelmien käyttö on kasvattajille joka päiväistä, sillä se kuuluu päiväkodin arkeen. Tunnekasvatus on aikaisemmin elänyt vähemmän tiedostettuna asiana kaikessa päiväkodin yhteisessä toiminnassa. Saduissa lapset ovat saaneet kokea erilaisia tunteisiin vaikuttavia tilanteita, musiikin soittaminen ja kuuntelu on myös varmasti saanut erilaisia tunteita aikaan sekä liikunnassa, etenkin ryhmäleikeissä on lapset käsitelleet tunteita, kuten voittaessaan tai tullessaan viimeiseksi. Tunnekasvatusprojektin myötä toiminnallisten menetelmien keinoja tunnekasvatukseen soveltamiseen on pohdittu tietoisemmin ja niitä on päiväkodin arjessa käytetty useammin. Aikuisen tehtävänä on ohjata ja opettaa lapselle sellaisia

toimintatapoja, että jokainen lapsi saa kokemuksia myönteisestä vuorovaikutuksesta ja kokee tulevansa hyväksytyksi ryhmässä. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 11.)

Missäs on sitten ne mihin on kerätty tunnekasvatusen leikit ja laulut pelit ja muut. Sitten mun mielest vaan oikeestaan sitä et aikuisen pitää ite lähtee kokeilee ja ehkä ite kehitleekin jotain jonkun näytelmän pienen sorminukeilla käsinukeilla tai sitte niillä lapsilla mut että kyllähän ku sitä löytää vaan sitä mielikuvitusta ja aikaa ni voi kehittää melkein mitä vaan.

Kasvattajilla oli toiminnallisista menetelmistä päällimmäisenä mielessään draaman käyttö, sillä se liittyi vahvasti Askeleittain ohjelma –pakettiin. Aiemmin draamaa ei ollut käytetty lapsiryhmässä kovinkaan paljoa ja se oli ennen tunnekasvatusprojektia jokaiselle kasvattajalle toiminnallisista menetelmistä vierain. Muita kasvattajien käyttämiä toiminnallisia menetelmiä olivat musiikki, tarinallisuus, kuvat, kuvallinen ilmaisu sekä liikunta ja leikit. Keskusteluilla ja leikkien jälkipuinnilla oli keskeinen merkitys siinä, että myös lapset tulivat tietoisemmiksi leikeissä kohtaamistaan tunteista ja vuorovaikutustilanteista. Jokaisen päivähoitoyksikön on itse ratkaistava, millaiset keinot sillä hetkellä juuri nyt siellä olevien lasten kanssa olisivat tehokkaita. (Kirves & Stoor-Grennes 2011, 11.)

5.3.1 Sadut ja musiikki

Päivähoidossa kasvattajille kaikkein tutuinta toimintaa lapsiryhmän kanssa on sadut ja musiikki. Satujen lukeminen on osalle kasvattajista jopa yksi mieluisimmista puuhista lasten kanssa. Satujen kautta kasvattajien mielestä voi tunnekasvatusta toteuttaa helposti. Kasvattajat valitsevat halutessaan satukirjoja, joissa esiintyy paljon erilaisia tunteita tai sellaisia, joissa tarina kietoutuu yhden teeman ympärille, esimerkiksi yksinäisyys. Lapset voivat etsiä tarinoista tunteita ja niistä voidaan yhdessä keskustella. Lapset saattavat myös satukirjoista löytää sellaisia tarinoita, joihin on heidän on itse helppo samaistua. Kasvattajien tapana on sadun lukemisen jälkeen keskustella tarinan aiheesta yhdessä lasten kanssa.

Satujen kautta voi tunnekasvatusta niinku tosi hyvin toteuttaa et valitsee sellasia tarinoita missä näitä tunteita esiintyy ja niistä voi sadun lukemisen jälkeen keskustella sitten keskustella niistä asioista lapsiryhmän kanssa.

Kasvattajat ovat paneutuneet erityisesti lastenkirjallisuuden mahdollisuuksiin lasten tunteiden tukemisessa. Kirjojen pohjalta on helppoa jatkaa lasten kanssa keskustelua aiheesta. Toisaalta oma keksimien tarinoiden kertominen tai lasten saduttaminen voisi olla myös kokeilun arvoisia menetelmiä. Yksi kasvattajista on kerännyt omaa kirjallisuusluetteloa sellaisista kirjoista, jotka sopivat tunnekasvatukseen. Sadut kehittävät lapsen mielikuvitusta ja opettavat tunteita sekä esimerkiksi erilaisten menetysten kohtaamista. (Vilen, ym. 2008, 327.) Lastenlauluissa kasvattajat ovat satujen tapaan hyödyntäneet tarinaa. Lauluissa lasten kanssa on paneuduttu laulun sanojen merkitykseen ja laulut ovat satujen tapaan luoneet pohjaa keskustelun aiheille.

Lasten kanssa muun muassa keskusteltiin tapahtuiko lasten mielestä lauluissa surullisia tai iloisia asioita.

Ehkä mä aatteelin et toi satujen käyttö on yks semmonen mistä mä tykkään. et kun valikoi sellasia kirjoja sitten missä näitä aiheita on tulee esille ja lasten kanssa kun niitä yhdessä käy läpi ni se on kyllä semmonen kiva.

Kasvattajat ovat käyttäneet musiikkia tunnekasvatuksen toiminnallisena menetelmänä hyvin monipuolisesti. Lapsiryhmässä on kuunneltu musiikkia sekä laulettu ja soitettu yhdessä. Musiikkia voidaan käyttää apuna ilman selkeää teoreettista tausta-ajattelua. Ei tarvitse myöskään osata soittaa tai laulaa, vaan pelkkä kiinnostus musiikkia kohtaan riittää. Kasvattajat ovat kiinnostuneita musiikista, vaikkei jokainen välttämättä pidä juuri laulamista. Musiikkia voi käyttää työssä monella eri tavalla. Musiikkitoiminta voi olla musiikin kuuntelemista tai yhdessä laulamista tai soittamista ilman erityisiä taitoja. Musiikki vaatii kuitenkin kasvattajalta kykyä ja herkkyyttä havaita musiikin herättämiä tunnetiloja lapsessa ja kyetä keskustelemaan lasten kanssa musiikin herättämistä ajatuksista. (Vilen, ym. 2008, 288.)

Maailma on täynnä erilaisia surullisia musiikkia et se on yks parhaimpia ja sit se et sä pystyt tekemään ihan tavallisesta lastenlaulusta siinäähän esimerkiksi eri tunteilla ja sävyillä olevan laulun elikkä tota hyvä esimerkki tässä yks päivä oli veti työkaveri hetkinen mikä se oli ihan tämmönen normaali pieni lastenlaulu tässä isä pupu ja tässä äiti pupu ja sitkun ne oli surullisia niin ne oli sitten surullisia.

Musiikin kuuntelussa kasvattajat ovat hyödyntäneet musiikin eri korkeuksia sekä sävyiltään toisistaan poikkeavaa musiikkia. Musiikin korkeuksia ja sävyjä tunnistamalla lasten kanssa on samalla mietitty, miltä musiikki tuntuu ja millainen olo sen kuuntelemisesta tulee. Esimerkkinä kasvattaja kertoi toisen kasvattajan muokanneen tavallisesta lastenlaulusta eri sävyisiä lauluja. Laulu laulettiin vuoroin surullisesti ja vuoroin iloisesti lasten kanssa. Musiikki voidaan yhdistää piirtämiseen, maalaamiseen, tanssimiseen tai kuvien katseluun. Musiikin tunnekokemukset ja musiikin valinta perustuvat muun muassa rytmiiin, harmoniaan, melodiaan, äänen voimakkuuteen, tempoon ja sävelkorkeuteen. Tavoitteena musiikissa voi olla esimerkiksi myönteisen tunnekokemuksen synnyttäminen ja tunne-elämän laajentaminen. Oleellista on, että pyritään työstämään asioita jotka ovat minän tietoisuudessa. Musiikkia käytettäessä on hyvä muistaa että musiikki vetoaa helposti syvällisiin tunteisiin (Vilen, ym. 2008, 290,292.)

5.3.2 Draama

Draaman kasvattajat kokevat yhdeksi haasteellisimmista toiminnallisista menetelmistä. Kokemus haasteellisuudesta voi johtua juuri siitä, etteivät kasvattajat ole työssään juurikaan olleet aikaisemmin käyttäneet draamaa. Draaman käyttö vaatii kasvattajalta itseltäänkin todellista eläytymistä ilmaisuun, jotta lapset pystytään saamaan rohkeasti mukaan. Kasvattajat kuitenkin pitävät draamaa yhtenä

oivallisimmista toiminnallisista menetelmistä tunnekasvatuksessa. Päiväkodissa ilmaisua voidaan sisällyttää moneen eri osa-alueeseen. Tuloksena ei ole lopputulos ja suosionosoitukset, vaan se, että draaman aikana lapsi saa käyttää koko olemustaan. Lapsille kehittyy draaman avulla halu, rohkeus ja taito sekä ilmaista itseään, että vastaanottaa viestejä. Draaman avulla lapsi oppii havainnoimaan herkästi maailmaa ja elämään vuorovaikutuksessa sen kanssa. (Liukko 1998, 10—11.)

Turvallinen ryhmä on draamaa käytettäessä ehdottoman tärkeä, sillä ilmaisuharjoituksiin liittyy usein muita toiminnallisia menetelmiä enemmän esiintymistä. Ennen draaman ottamista yhdeksi tunnekasvatuksen toiminnallisista menetelmistä kasvattajat leikkivät lasten kanssa erilaisia ryhmäytymisleikkejä, joissa harjoiteltiin toverin läheisyyden ja tuen hyväksymistä. Ryhmäytymisleikit olivat muun muassa laululeikkejä, joihin kuului toisen koskettamista.

No tota noin minä eilen olin draama koulutuksessa ja musta tuntuu että draama hyppäs mulle sieltä niin kun sillain että se vois olla semmonen missä kaikki lapset pääsis mutta mä luulen niin kun että kaikki että kaikessa pystytään se vaatii ohjaajalta melko taitoa ja osaamista että pystyy vetämään näistä kaikista no että saadaan ne lapset toimimaan ja hyväksymään itsensä sellaisina kuin ovat ja toimimaan niin ettei satuta toista ja uskaltaa esittäytyä esiintyä ja olla mukana.

Osa kasvattajista on saanut vasta koulutusta draaman käyttöön työssään. Draama toiminnallisena menetelmänä kiinnostaa kasvattajia ja kasvattajat ovat innoissaan tuoreista draamakokeiluistaan lapsiryhmässä. Kokeilujen myötä osalle kasvattajista draamasta on tullut jopa hyvin läheinen menetelmä, joka lopulta tuntui aika helpolta. Kasvattajien muuttuneisiin käsityksiin draamasta, vaikutti varmasti myös se, että lapset omaksuivat ilmaisuharjoitukset nopeasti, eivätkä lopulta kaivanneet niin paljoa ohjausta kuin aluksi. Askeleittain ohjelmassa draaman ympärille on suunniteltu toimintasarjoja, jossa lapset viritetään tunneaiheisiin ja jossa heidät asetetaan draaman keinoin erilaisiin ongelmanratkaisutilanteisiin. Tilanteiden pohtiminen ja esittäminen vie aiheen käsittelyä eteenpäin. Ilmaisuharjoituksissa kiinnitetään huomiota tunne-elämän rikastuttamiseen ja tasapainottamiseen sekä mielikuvituksen, ajattelun, keskittymisen ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseen. Harjoitukset ovat hyödyllisiä aikuisillekin. Tavoitteena on oppiminen ja kasvaminen, jonka tärkeänä lisätavoitteena on leikki ja onnistumisen ilo. (Liukko 1998, 16.)

Sit jotain no meil on ollut toi askeleittain-ohjelma käytössä ni siit jotain siin on ollu tota draamaa menetelmiä hyödynnetty et siin on ollut sellasia pieni lasten esityksiä. Kaks lasta on tullu esiintymään jonku tietyn tilanteen jossa on ollut jotain tiettyjä tunnetiloja. Ja mietitty esimerkiks jos kaveri on surullinen jostain ni mite sitä kaveria vois tässä tilanteessa lohduttaa. Tavoitellaan sitä empatiakykyä niin harjoiteltu siinä toisen asemaan asettumista.

Kasvattajat ovat tunnekasvatusprojektissaan antaneet lasten tehdä pieniä draamaharjoituksia. Esimerkiksi kasvattajat ovat kertoneet lapsille, jonkin tilanteen lasten omasta arjesta. Lapset pohtivat aluksi tilanteeseen ratkaisuja ja esittävät ne

lopuksi toisilleen. Draamaharjoituksiin käytetyt tilanteet ovat liittyneet usein toisen tunteiden huomioon ottamiseen ja ongelmatilanteiden ratkaisemiseen. Lapset ovat yhdessä miettineet esimerkiksi kuinka toista voisi lohduttaa. Draamatuokioiden alkuun on hyvä kehittää yhteisiä toimintoja: leikkejä, loruja, lauluja, sillä lapset rakastavat rituaaleja ja toistoja. Jos tuokio aloitetaan ilmaisuun houkuttelevalla liikunnalla, lapset pystyvät heti alkuun purkamaan ylimääräisen energiansa ja keskittymään. Jäälinoja kertoo esimerkiksi jossa satuarkusta, lippaasta, joka avataan aina toiminnan alussa, löytyvät uudet aiheet ja impulssit. Toiminnan voi aloittaa viesti, kirje, joka on saapunut joltakin tuntemattomalta, salaperäiseltä hahmolta. Lapsille kerrotaan satu, joka yllättäen jää kesken. (Helenius, ym. 2000, 114.)

Draamaharjoitukset tuntuivat tempaavan jokaisen lapsen seuraamaan tapahtumia. Osa lapsista oli innostuneempia osallistumaan ilmaisuharjoituksiin toisia lapsi useammin, mutta jokainen lapsi seurasi toisten lasten pieniä esiintymisiä tarkkaavaisesti. Pentti Hakkaraisen mukaan leikin rooliin eläytyessään lapsi kykenee suoriutumaan sellaisesta mikä on liian vaikeaa ilman roolin tarjoamaa tukea. (Kalliala 2008, 45.) Joskus lapsen on helpompi asettua kuvitteellisen hahmon tai eläimen asemaan kuin läheiseen leikkikaveriinsa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 72.)

No mun mielest kyllä toi draama ja leikki ni ne sopii ehkä parhaiten tähän tunnekasvatukseen. En tiedä johtuuko se just siitä että ite vähän innostui siitä siitä uusista leikeistä tai pienestä draamamuodosta mitä siellä pidettiin mutta mun mielest niitten niitten kautta sai hirveen kivasti sitä.

Draamassa oppiminen tapahtuu esteettisenä kahdentumisena, jolloin lapsi on yhtä aikaa olla roolissa ja omana itsenään. Draamassa pääpaino on omassa kokemuksessa ja sen käsittelyssä, jossa vuorovaikutus on tärkeä. Kasvattaja ei anna lapsille valmiita vastauksia, vaan antaa lasten itse draaman keinoin näyttää, miten eri tilanteissa toimisivat. Draaman avulla lapsi voi voimaantua saaden keinoja tunteiden ilmaisuun tulevaisuutta varten. Lapsen saadessa ajatuksiin ja tunteisiin toiminnasta kosketuspinnan hänen kokemuksensa, oivalluksensa ja ymmärryksensä syvenevät. (Vilen, ym. 2008, 340.) Lapset omaksuivat nopeasti draaman olemuksen ja draaman kautta lapset tuntuivat todellakin sisäistävän tunnetaitoja. Lapsia kiinnostivat ilmaisuharjoitusten aiheet ja he jossain muodossa osasivat käyttää harjoituksista oppimiaan tilanteita myös leikeissään. Ikänsä huomioiden lapset tarvitsivat jossain määrin aikuisten ohjausta harjoituksissa sekä niiden soveltamisessa todellisiin tilanteisiin.

5.3.3 Kuvat ja kuvallinen ilmaisu

Kasvattajat kertovat hyödyntäneensä tunnekasvatuksessa myös kuvataidetta ja kuvia. Askeleittain-ohjelmassa on draaman ohella liittynyt myös oleellisesti kuvat. Kuvat ovat olleet tilanteita yhdestä lapsesta tai monesta lapsesta. Lapset ovat kasvattajan opastuksella havainnoineet kuvien tunnetiloja ja tarkkailleet niissä esiintyvien lasten ilmeitä, eleitä ja muuta kehonkieltä. Kasvattajat ovat käyttäneet kuvia virittämään keskustelua ja kuvat ovat aina liittyneet tiettyyn vuorovaikutustilanteeseen, jota lapset

ovat saaneet havainnoida. Lapset ovat tutkineet kuvista välittyviä tunnetiloja ja miettineet, miten niissä tilanteissa kannattaisi tai voisi toimia. Kuvat ovat täydentäneet draamaharjoituksia ja niitä voi hyvin käyttää koko lapsiryhmän kanssa. Vastapainoksi kaikille median syöttämille asioille lapselle voidaan järjestää kuvien katselutuokio, jossa katsotaan lasten elämään liittyviä kuvia ja keskustellaan niistä. Kuvat voivat liittyä arkipäivä tilanteista selviämiseen, vuorovaikutukseen ja muiden lasten ymmärtämiseen tai muuten vaan iloisiin tilanteisiin, joille saa nauraa. Kasvattajien käyttämät kuvat ovat kuvanneet lapsia arkielämän vuorovaikutustilanteissa. Lapsen tunne-elämän tukemiseen liittyvät kuvat voivat myös joskus aiheiltaan olla rankkoja. Niiden ei tarvitse aina olla iloisia, mutta vaikeita tunteita sisältävät kuvat on hyvä muuttaa lapselle sopiviksi. (Vilen, ym. 2008 304,309.)

Kuvan avulla voi kannustaa kuvaamaan sen hetkisiä tunteitaan ja tunnetilojaan. Voidaan edetä esimerkiksi niin että jokaisella kerralla on joku teema, jota kukin voi työstää erikseen tai yhdessä. Kuvallisessa tukemisessa on hyvä käyttää selkeitä, tiettyjä tilanteita tai asioita kuvaavia kuvia. Toisaalta epäselvemmat kuvat voi antaa lapsille useampia mielikuvia siitä, mitä kuva esittää sekä mitä siinä tapahtuu ja luoda sitä kautta lapsissa enemmän keskustelua ja ihmettelemistä. Yhteisten valokuvien katseleminen ja lapsen historian läpikäyminen antaa lapselle kuvan siitä kuka hän on ja millaisia asioita kuuluu juuri hänen yksilölliseen elämäntarinaansa. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 67.)

Lapset ovat myös piirtäneet ja maalanneet paljon tunteisiin liittyvistä aiheista. Lapset ovat muun muassa maalanneet asioita, jotka tekevät iloiseksi he ovat myös piirtämällä kuvanneet missä eri tunteet tuntuvat ja pohtineet mitä värejä tunteet voisivat olla. Lapset ovat pohtineet kuvallisen ilmaisun avulla myös omaa minäkuvaansa ja sitä miten eri tunteet kehossa tuntuvat ja minkälaisia ilmeet ovat eri tunnetiloissa. Kasvattajat ovat huomanneet kuvallisen ilmaisun menetelmien vaativan pienempää lapsiryhmän kokoa, jopa yksilöllistä ohjausta. Lapsen kuvallinen ilmaisu on aina mielenkiintoista ja paljon tulkinnanvaraista.

No esimerkiksi ku sulla oli tässä näitä esimerkkejä esimerkiksi toi taide on ehkä tehty joskus semmosta et on maalattu jotain sellaisia asioita mitkä tekee jotkut lapset iloiseksi esimerkiksi jotain iloisia asioita.

Joillekin lapsille kuvallinen ilmaisu on voinut olla sanallista ilmaisua parempi keino tuoda esille omia ajatuksia ja tunteitaan. Kasvattajat ovat kuitenkin huomanneet, että joillekin lapsille tietyt tunnetilat ovat olleet vaikeita kuvata paperille. Eri ihmisillä on erilainen kyky ilmaista omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Sanat voivat olla joillekin liian vahvoja ja jopa pelottavia. Lapsi saattaa ilmaista kuvalla paljon sellaista, jota hän ei ilman kuvaa koskaan uskaltaisi käsitellä. Lapselle tyypillinen taikauskoinen ajattelu voi ilmetä esimerkiksi pelkona sanottujen sanojen toteutumisesta. Kuvalla voi olla turvallisempaa ja helpompaa ilmaista itseään. Kuvat ovat hyvät jos verbaalinen ilmaisu vuorovaikutuksessa on heikkoa. (Vilen, ym. 2008, 302,305.)

Lapset jotka ovat useammin osallistuneet toiminnallisen tunnekasvatuksen projektiin ovat muita lapsia nopeammin osanneet löytää tunteita myös kuvien ja kuvallisen ilmaisun avulla. Lasten osallistaminen keskusteluun ja leikkeihin on kasvattajien

mielestä kuvien avulla ollut toimivaa. Kuvat sopivat myös sanallisesti hyvin lahjakkaille lapsille, jos heistä vain kuvien avulla työskentely tuntuu mielekkäältä. Passiivinen kuvatuokio sopii hyvin lapsille, mutta liian abstraktien kuvien näyttämistä on varottava. Muutoinkin raskaita aiheita sisältävät kuvat on valittava huolellisesti. Lapsen on usein helpompi käsitellä esimerkiksi surua sellaisen kuvan avulla, jossa on esimerkiksi surulliselta näyttävä eläin eikä ihminen. (Vilen, ym 2008, 306.)

5.3.4 Liikunta ja leikit

Suoraan liikuntaa ei ole kovinkaan paljon käytetty kohdistetusti juuri tunnekasvatukseen. Liikunnassa jo sinällään, varsinkin joukkue peleissä, esimerkiksi hipoissa harjoitellaan lasten kanssa tunteiden kokemista ja käsittelyä. Liikkuminen on todella toiminnallista ja sillä on vaikutusta myös lasten tunne-elämään. Liikunta ja kehon liikkeet voivat toimia ihmisen sosioemotionaalisen elämän tukena ja vuorovaikutuksen välineenä. Yhdessä liikkumisen avulla voidaan harjoitella sosiaalisia rooleja ja erilaisia sosiaalisia tilanteita. Sosiaalisten taitojen merkitys korostuu erityisesti joukkuepeleissä. (Vilen, ym. 2008, 330—331.)

Tota liikuntaa mä mietin miten sitä sais mut tämmösiin liikuntaleikkeihin sitä vois sisällyttää sillä tavalla varmaan.

Kasvattajat ovat jonkin verran tunnekasvatuksessa käyttäneet liikunta leikkejä. Vanhoista perinneleikeistä kasvattajat ovat muovanneet hauskoja leikkejä, joissa käsitellään tunteita. Kasvattajien mukaan liikuntaan perustuvat tunnekasvatuksen harjoitukset ovat hyödyllisiä etenkin hyvin aktiiviselle ja energiselle lapsiryhmälle. Lisäksi se voi olla uudenlaisten roolien harjoittelua liikunnallisissa leikeissä. Liikkumisella ja kehon asennoilla voidaan viestittää paljon myös tunteita ja ajatuksia. Aggressiivisen energian purkaminen sanallisessa vuorovaikutuksessa onnistuu harvoin rakentavalla tavalla, mutta liike ja liikkuminen voivat tarjota myös vihan, suuttumuksen tai inhon tunteille oivallisen keinon purkautua ilman, että kukaan loukkaantuu. Lapsen tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään vahvistuu lasten ollessa vuorotellen peilaajia ja peilattavia. Peilaamista voi harjoitella niin, että kukin näyttää vuorollaan omia liikkeitä ja muut tekevät perässä. (Vilen, ym. 2008, 335,338.)

Et se vaan vaatii sitä et ettii siihen liikunnassa ihan hyvin voi leikkii maa-meri-ilma ni voi leikkii iloinen surullinen vihainen et pientä sellasta mielikuvituksen käyttöä siltä aikuiselta kun se suunnittelee jotain liikunta tuokio niin sinne saa sen tunnekasvatuksen tosi hyvin laitettuu.

Kasvattajien mielestä liikunta on lasten kanssa erittäin hyvä keino oppia säätelemään pettymyksen tunteita. Liikunnassa on usein joku voittaa ja joku jää viimeiseksi. Tällaiset leikit ovat hyviä oppimisen kokemuksia, mutta on myös syytä miettiä millaisten liikunta leikkien kautta voisi korostaa ryhmässä toimimisen tärkeyttä ja yhteishenkeä. Sosiaalisuutta ja ryhmässä toimimista arvostetaan, mutta kilpailuhenkinen ilmapiiri vaatii itsekkyyttä ja kovuutta. Mikkolan & Nivalaisen (2010, 10) mukaan suorittamisen ja pärjäämisen kulttuuri on tullut myös lasten

maailmaan. Itsekeskeisen maailmankuvan vahvistuminen näkyy esimerkiksi siinä, että lasten leikeissä on aikaisempaa enemmän kilpailua.

5.4 Kasvattajien kokemukset

Toiminnallisilla menetelmillä voidaan tukea ja vahvistaa arkipäivän tunnekasvatusta, jos tilanne sitä vaatii. Kasvattajien mukaan toiminnallinen tunnekasvatus on hyvä erityisesti lapsiryhmälle, jossa on tunnetaitojen pulmia. Toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen tunnekasvatuksessa ei koeta aivan turhaksi, vaikka lapset tulisivat toimeen keskenään hyvin. Koko ajan voi oppia lisää omista ja toisten tunteista. Tunnekasvatuksen avulla opitaan ymmärtämään erilaisuutta. Yhteistoiminta vahvistaa lapsen eettistä päättelykykyä. Toiminnallisella tunnekasvatuksella voidaan vahvistaa lasten luovaa elämänsäntettä ja auttaa lasta ilmaisemaan ja käsittelemään tunteitaan eri keinoin. Kasvattajien mielestä lasten ikä on juuri otollinen toiminnallisen tunnekasvatuksen järjestämiselle. 3-5-vuotiaina lapset harjoittelevat kovasti ryhmässä toimimista, mutta tarvitsevat vielä aikuisen opastusta vuorovaikutus- ja tunnetaidoissaan.

Sitä pitäis varmaan enemmänkin siihen vielä kiinnittää huomiota päivähoitossa mitä siihen nyt ehkä pystytään kiinnittää huomiota.

Toiminnallinen tunnekasvatus on käsitteenä monipuolinen ja sieltä löytyy niin lapsille kuin kasvattajillekin mielenkiintoisia alueita. Kasvattajat tekevät työtä oman persoonansa mukaan ja toiminnallisesta tunnekasvatuksesta voi hyvin valita niitä menetelmiä käyttöön jotka tuntuvat itsestä hyviltä. Kasvattajat hyödyntävät hyvin niitä toiminnallisia menetelmiä, jotka itse hallitsevat hyvin ja jotka kiinnostavat. Myös lapset innostuvat helpommin toiminnasta, kun he huomaavat, että aikuinenkin on kiinnostunut siitä. Toiminnallinen tunnekasvatus vaatii kuitenkin kasvattajien mukaan tietoa tunteiden synnystä ja kokemisesta sekä toiminnallisten menetelmien keinoista. Pohjalla olevan ymmärryksen avulla aikuinen pystyy paremmin vastaamaan lapsiryhmästä nouseviin tarpeisiin ja kysymyksiin. Toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen tulee myös helpommaksi, kun on tietoa eri menetelmistä sekä esimerkkejä niiden hyödyntämisen mahdollisuuksista. Kokemuksien mukaan toiminnallinen tunnekasvatus on kasvattajien mielestä loppujen lopuksi helppoa ja yksinkertaista, eikä toiminnan tarvitse tehdä välttämättä liian monimutkaista.

Vähän sitä joutuu tai mun mielest siihen joutuu joutu niinku enemmän tekemään työtä et se ei tullu tullu niinkun ihan niinkun muuten tulee joku laulutuokion vetäminen.

Kasvattajat kokevat, että toiminnallisen tunnekasvatuksen järjestäminen projektiluontoisena on kaikkein tehokkainta ja helpointa. Tunnekasvatus pitempi aikaisena projektina on yhtenäinen kasvattajille sekä lapsille. Kasvattaja pystyy seuraamaan lasten kehitystä ja lapsille tunneasiat tulevat helpommin tutuiksi, kun he käsittelevät niitä järjestelmällisesti. Askeleittain –ohjelmaan liittyvän projektin myötä kasvattajat kokivat heränneensä tunnekasvatusaiheeseen. Työskentely 3-5-vuotiaiden

kanssa vaatii pitkäjänteistä suunnittelua. Ei riitä, että silloin tällöin tehdään esimerkiksi yksittäisiä ilmaisuharjoituksia.

Tunnekasvatus sanaa ei sellaisenaan käytetä varhaiskasvatussuunnitelmassa. Suunnittelua helpottaisi, kun kasvattajilla olisi tietoisuus tavoitteista, jotka halutaan saavuttaa. Päiväkotikohtainen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma voisi toisaalta sisältää myös tällaista tietoa. Varhaiskasvatuksen suunnitelmiin olisi perusteltua liittää kiusaaminen käsitteenä, esimerkiksi vertaissuhteiden ja sosiaalisten sekä emotionaalisen kehityksen tukemiseen liittyen tai omana osionaan. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 10.)

Kasvattajat tekivät tunnekasvatusprojektistaan suunnitelmaa, jotta se pysyi kasassa. Toiminnallinen tunnekasvatus vaati suunnittelua, sillä kasvattajien täytyi miettiä millaisia aiheita he toiminnan avulla käsittelevät ja millaista toimintaa he järjestävät. Jokainen tunnekasvatus projektiin liittyvä tuokio täytyi suunnitella erikseen. Mitään valmista ohjetta toiminnan järjestämiseen ei ole ollut, vaan kasvattajat itse miettivät toiminnan sisällön. Kasvattajat kertoivat, että suunnitelmallisuutta oli työstettävä myös kasvattajana henkilökohtaisesti, sillä jokaisen persoonaan suunnitelmallisuus ei sopinut ihan automaattisesti. Toiminnallinen tunnekasvatus vaatii aikaa, sillä toiminnallisten menetelmien hyödyntäminen ja sen ”oman jutun” löytämiseen menee kasvattajien kokemusten mukaan aikaa. Kasvattajat sanovat ottavansa se ajan ihan mistä vaan, kun itsellään on into ja halu toimintaan.

Sit jos mietit miten sä saat sinne sitä tunnekasvatusta miten sä otat siellä niitä tunteita esille tai lauluja leikkejä siitä tunteista ni sithän joutuu niinkun vähän enemmän työstämään ite sitä suunnitelmallisuutta ja tekemään sitä suunnitelmaa eli tuommosta.

Tarvitaan aikaa ja jatkuvuutta, jotta lapset oppisivat yhteistyöhön toistensa kanssa ja pääsisivät kiinni tunnetaitojen harjoittamisen tarkoitukseen. Lapselle täytyy antaa heidän omissa leikeissäänkin aikaa ja mahdollisuus jatkaa leikkiä. Myös toiminnallisessa tunnekasvatuksessa on kasvun ja kehittymisen kannalta hyvä luoda toiminnalle jatkumoa. Lapset pitävät kertaamisesta. Lapset eivät myöskään kerkeä unohtamaan aiemmin opittua, kun aiheeseen palataan aika ajoin ja vanhoja aiheita kerrataan. Tunnetuokioihin pätee vanha tuttu sääntö, että uutta tietoa vanhan päälle. Kasvattajat ovat kokeneet, että itselläkin pysyy paremmin aiheet ja toiminta mielessä, kun sitä on usein. Kasvattajat toivovat, että projektin jälkeenkin toiminnallisuus tunnekasvatuksen osalta jotenkin säilyisi aikaisempaa näkyvämpänä aiheena lapsiryhmissä. Kasvattajien mielestä on myös hyvä jos eri ikäisten lasten päivähoitoryhmissä tehdään yhteistyötä, jotta esimerkiksi lapsen siirtyessä isompien ryhmään he voisivat aloittaa tunnetaitojen kehittämisen siitä mihin ovat tunnekasvatusprojektissa jääneet.

5.4.1 Lasten osallisuuden tukeminen

Jotkut lapset tarvitsevat paljon ohjausta toimintaan osallistumisessa. Kaikki lapset saattavat tarvita aluksi ohjausta, kun aiheena tunteiden käsittely ja -ilmaisu on uutta.

Toiminnallisessa tunnekasvatuksessa on oleellista, ettei oikeita tai vääriä vastauksia ole. Tunteet ovat hyvin henkilökohtaisia. Lapsen annetaan kokea iloa osallistumisesta, eikä kenenkään mielipiteitä tai kuvauksia tunteista arvostella. Toiminnallisessa tunnekasvatuksessa on tärkeää antaa lapselle myönteinen kokemus. Kasvattajan tehtävä on pitää huoli tunnetuokioiden ilmapiiristä. Lapselle on tärkeää tehtävistä suoriutuminen, onnistuminen, osaaminen ja voittaminen. (Heinämäki 2000, 21.) Barbara Friedricksonin (2001) mukaan päivittäiset myönteiset tunnekokemukset laajentavat vähitellen ajattelun ja toiminnan mahdollisuuksia ja pitkällä aikavälillä kasautuvat yksilöiden voimavaroiksi. Myönteiset tunteet auttavat ihmistä palautumaan kielteisten tunnekokemusten rasituksista. (Kokkonen 2010, 12.)

Lapsiryhmä ei sinällään vaadi toiminnan puolesta muuta, kun on vaan lapsia. Kasvattajat luovat rakenteet ja miettivät miten toteutetaan. Esimerkiksi jos on liian paljon lapsia, niin toimintaa tehdään pienryhmissä. Toiminnallinen tunnekasvatus on kasvattajien mukaan helpompaa pienryhmissä, sillä ohjauksen tarve on välillä suuri. Useimmissa projektin tehtävissä 2-3 lasta oli sopiva ohjattava määrä. Kaikkein paras olisi aikuisen ja lapsen kahdenkeskiset tuokiot. Lapsi voi oppia 3-5-ikävuotensa välillä jopa kymmenen sanaa päivässä ja kouluikä lähestyessä hän hallitsee jo tuhansia sanoja. Tunteiden ilmaiseminen on hänelle silti usein vaikeaa, joten hän tarvitsee myös aikuisen apua. Vielä kouluikä aloittaessaankin lapsella on vaikeuksia keskustella sanallisesti esimerkiksi ongelmistaan tai tunteistaan, jotka hän kokee ikäviksi, pelottaviksi tai vaikkapa hävettäviksi. Vaikeammaksi oman itsensä ilmaiseminen käy silloin, kun on uusien asioiden oppimiseen ja osaamisen ilmaisemiseen liittyy erityisiä vaikeuksia. Esimerkiksi levoton, keskittymisvaikeuksista kärsivä lapsi ei jaksaa päiväkodissa ryhmätilanteissa aina odottaa vuoroaan ja oman vuoron tullessaan hän saattaa olla jo unohtanut sanottavansa. (Vilen, ym. 2008, 307.)

Askeleittain tuokiot ni ne mä pidin sille koko lapsiryhmälle joka silloin oli paikalla. Mut sitten niitä leikkejä ja niitä tehtäviä ni niitä tehtiin sitte pienryhmissä tai sit ihan aikuinen-lapsi kahdestaan. Elikä jotta saatas sinne vaan sen sen lapsen omat ajatukset niistä omista tunteistaan niin silloin pitää mun mielest olla niin et siin on vaan yks lapsi kerrallaan.

Kasvattajat huomasivat, että etenkin yksilöllinen huomiointi täydensi lasten keskittymistä aiheeseen ja edisti lapsen omaa pohdintaa. Ryhmässä lasten oli välillä vaikeaa erottaa omia tunteitaan muiden mielipiteistä. Isomman lapsiryhmän ohjaaminen vaatii aina enemmän aikuisia tukemaan lasten keskittymistä ja opastamaan osallistumisessa. Henkilökohtaista ohjausta ei niinkään pysty päiväkodissa järjestämään. Isossa ryhmässä kaikki lapset eivät pääse osallistumaan omilla kommentteilla. Soveltuu paremmin pienemmälle ryhmälle. Jotta saa ne lapsen omat ajatukset omista tunteista niin vois olla yksilöllisempää. Ryhmätilanteessa on huomioitava kaikkien keskittyminen ja motivaatio.

Kyllä tää ehkä soveltuu paremmin et ois pienempi se ryhmä et se on aika aika haastavaa jos siinä on se koko ryhmä ryhmä sitte mukana Siinä ei pääse lapset niin paljon osallistumaan ehkä siihen mukaan et omilla kommentteillaan. Ei voi kaikilta kysyä niin siin saattaa jäädä niin ku jonkun mielipide niin kun sitte huomiottakin. Pienemmälle porukalle

mun mielestä paremmin sopii. Ja se on tietty sit kaikkein paras paras et jos pystyy olemaan kahden kesken tai vaan muutaman lapsen kanssa.

Toiminnallisella tunnekasvatuksella kasvattajat kannustavat lapsia löytämään itse ratkaisuja ja ottamaan riskejä, samalla kun hänen itsetuntoaan ja minäkuvaansa vahvistetaan. Kasvattajat tarjoavat mahdollisuuksia suunnittelemalla erilaisia tapoja käsitellä tunteita ja kätkevät niiden merkityksiä leikkiin. Lapsella on mahdollisuus tarttua niihin asioihin, jotka hänelle ovat merkityksellisiä ja kasvaa persoonana. Lapset ovat hyvin erilaisia, eivätkä kaikki ole aina valmiita osallistumaan. Toiminnallisen tunnekasvatuksen tarkoituksena ei ole pakottaa lasta puhumaan koko ajan tuntemuksistaan ääneen, jos se ei tunnu kivalta. Toisaalta ei tarvitse myöskään olla hiljaa jos tuntee halua sanoa ääneen miltä tuntuu

Kyl se varmaan vaatii sellasen turvallisen ilmapiirin lapsi uskaltaa osallistua, ilmaista itseään ja et ei ehkä heti syksyllä kun on uusi porukka kasassa niin en heti ehkä ensimmäiseks rupeis ottamaan tätä aihepiiriä välttämättä et ennen ku se lapsi porukka ryhmäytyy ja oppii tuntemaan toisensa ja luottamaan aikuiseen.

Toiminnallinen tunnekasvatus vaatii turvallisen ryhmän. Turvallisessa ryhmässä lapsi voi kokea osallisuutta ja saa mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ilman pelkoa. Rohkeus kertoa omia ajatuksia ja esiintyä kasvoi joillakin lapsilla pikkuhiljaa tunnetuokioiden tullessa tutummiksi. Projektin myötä lapset oppivat myös erilaisia tapoja kertoa tunteista. Lapset oppivat kuvaamaan tunnetilojaan esimerkiksi viittomilla. Monet lapset käyttivätkin viittomia, kun halusivat ilmaista ajatuksensa, mutta ujostelivat liikaa sanoakseen ne ääneen.

Yrittää ni varmaan sit ehkä pikkuhiljaa lapsi saattaa avautua ja ruveta sitten osallistumaan siihen että. Mut et se huomattiin et lapset on hyvin erilaisia. Et samoissakin tilanteissa he saattaa tuntea ihan eritavalla et se oli aika jännä jännä huomata se et kuinka suuri niitten tunteitten kirjo ihan oikeesti on.

5.4.2 Toiminnallisen tunnekasvatuksen vaikutukset

Kasvattajien mukaan ryhmän lapset ovat olleet positiivisia ja innoissaan toiminnallisen tunnekasvatuksen tuokioista. Lapset ovat kasvattajien mielestä lähteneet tuokioihin mukaan hyvin tekemään myös erilaisia juttuja. Tunnetuokioiden toiminta alkoi helpottua, kun ne tulivat lapsillekin tutuiksi. Yhä useampi lapsi kykeni osallistumaan tunnetuokioihin täysin.

Lapset kuitenkin ihan hyvin lähteny tekemään et vähän erilaista mitä yleensä kyllä ja sit ku me tehtiin näitä tehtäviä esimerkiks missä mietittiin et, mikä tekee sinut iloiseksi milloin olet iloinen ni kyllä mun mielestä aika kivasti he löys kyllä niitä asioita, mut et lapset on tosiaan niin ku erilaisia et sekin täytyy vaan hyväksyä jos joku ei vaan niin ku löydä niitä asioita sitten siihen täytyy tyytyä.

Lapsissa on kasvattajien mukaan näkyntä huomattava muutos toiminnallisen tunnekasvatuksen myötä. Toiminnan myötä tunnekasvatukseen paneutuminen näkyi ja kuului lasten omissa leikeissä. Lapset alkoivat erottaa tunteita myös päiväkodin muussa toiminnassa. Kasvattajat kokivat riemua siitä, että toiminnallisella tunnekasvatuksella oli merkitystä lapsiryhmään ja, että he pystyivät näkemään ja kuulemaan selvän muutoksen ryhmässä. Lasten tunnetaitojen kehittyminen innosti myös kasvattajia jatkamaan toimintaa ja lasten innokkuus piti myös kasvattajien motivaatiota yllä ja kiinnostusta toiminnallisen tunnekasvatuksen järjestämiseen. Toiminnan tehokkuus oli kasvattajista jopa yllättävää huomata. Kasvattajat kertovat moneen kertaan kuinka ihanaa oli nähdä lasten edistyminen. Leikeissä lasten keskustelut ohjautuivat useasti tunteisiin. Kasvattajat huomasivat, että lapset osasivat puhua toisilleen tunteista, kuinka surullisia he olivat jostain asiasta, mutta kuinka iloisia he olivat, kun kaveri teki jotain mukavaa.

Mut sit ku niit niinku harjoteltiin ni mun mielestä oli sit ihana nähdä että sitten ne vähitelleen alko ne tunteet löytymään.

Toiminnallinen tunnekasvatus osaltaan auttoi vuorovaikutussuhteiden kehittymistä. Lapsiryhmässä oli huomattavissa myös läheisyyden lisääntyminen ja suvaitsevaisuus. Läheisyyden lisääntyminen näkyi myös lasten uudenaikaisena osallistumisena ja eläytymisenä leikeissä. Omia tunteita ja tunnetiloja ilmaistaan läheisyyden lisääntymisen myötä rohkeasti. Lapset alkoivat ymmärtää paremmin sitä, miksi joku lapsi käyttäytyy tietyllä tavalla ja miten jokainen on vastuussa siitä, ettei ketään jätetä yksin ulkopuolelle. Lapset oppivat pikkuhiljaa paremmin neuvottelemaan leikeissä, joskin ikäisikseen lapsiksi aikuisten tarvitsi yhä opastaa lasten ristiriitatilanteita. Yhteiset kokemukset ja saman tekeminen vahvistavat me tunnetta ja tuo läheisyyttä lasten välille. Läheisyys ilmenee myönteisen palautteen antamisena, kehumisena, kannustamisena sekä positiivisten tunteiden ilmaisemisena. Leikeissä kannustetaan toinen toista, laulettiin, tunteista keskusteltiin ja niitä osoitettiin avoimesti.

Kyllä joo et kyllähän ne näkyi ja kuului siellä niitten leikeissä et ne ihan sanoi niität unteita ja ne saatto kysyä kaverilta että pelottiks tää sua ja kylkyl se niinkun siirtyi mun mielest ihan niitten arjen leikkeihin ja toimintaan. Toisilla enemmän ja toisilla vähemmän.

5.4.3 Kasvattajan oma persoona on tärkein

Toiminnallisia menetelmiä hyödyntäessään tunnekasvatuksessa kasvattajat joutuvat paljon itse kokeilemaan ja kehittelemään toimintaa. Askeleittain ohjelma on kasvattajille ollut hyvänä apuna, mutta he ovat huomanneet, ettei valmista pakettia voi välttämättä käyttää suoraan sellaisenaan lapsiryhmässä. Tunnekasvatukseen liittyvässä toiminnassa täytyy aiheet valita lapsiryhmän tarpeiden mukaan sekä miettiä toiminta lapsen ikätasoon sopivaksi, jotta lapsille on siitä jotain hyötyä. Toiminnallinen tunnekasvatus vaatii kasvattajilta kekseliäisyyttä ja idearikkautta. Kasvattajat ovat suhtautuneet hyvin positiivisesti ja innokkaasti toiminnallisten menetelmien hyödyntämiseen osana lasten tunnekasvatusta. Kasvattajien puheesta kuuluu, että he

ovat aidosti innostuneet tunnekasvatukseen paneutumisesta. He ovat myös innostuneita hyödyntämään toiminnallisia menetelmiä tunnekasvatuksessa ja kertovat niiden käytöstä olevan hyviä kokemuksia.

No sit se vaatii mun mielestä sitä et siihen itte intoutuu lähtee mukaan ja semmosta toisaalt vähän semmosta heittäytymistä ja koska tääkin oli meillä ihan tämmönen uudenlainen juttu ni semmost kokeilun halua et kokeillaan jos tää ei onnistu ni sit ei onnistu. Mut et niinku semmost semmost vähän vähän semmost erilaista ehkä intoa. Intoa kokeilla.

Kasvattajat pohtivat toiminnallisen tunnekasvatuksen vaativan heittäytymistä aiheeseen. Kasvattajien puheiden mukainen heittäytyminen on näkynyt toiminnassa monessa suhteesta. Kasvattajat ovat lähteneet kehittämään työssään itselleen uutta lähestymistapaa tunnekasvatukseen ennakkoluulottomasti projektin avulla. Kasvattajat ovat myös uskaliaasti hyödyntäneet sellaisia toiminta menetelmiä, jotka heille on työssään aiemmin olleet vieraampia. Heittäytymisellä kasvattajat kuvaavat sitä, kun itse innostuu jostain aiheesta ja paneutuu siihen miten löytäisi itselleen ja aiheelle sopivan toiminnanmuodon. Kasvattajan täytyy miettiä, miten ohjata lapsiryhmää ja millaisia leikkejä ja toimintaa lapsille haluaa järjestää. Toiminnallisessa tunnekasvatuksessa kasvattaja toimii erityisesti innostajan roolissa. Kuten kaikki muukin toiminta päiväkodissa, myös toiminnallinen tunnekasvatus vaatii, että kasvattaja on itse toiminnasta innokas. Kasvattajan täytyy olla 110 prosenttisesti mukana ja toiminnan takana, jotta saa lapset mukaan toimintaan.

Mun mielestä ne oli positiivisesti ja innoissaan mukana et mä oikestaan oikestaan tota no mä koin itsekin intoa ja riemua siitä et ne tykkäs tehdä niitä juttuja mitkä askeleittain ohjelman kautta tuli et ne tykkäs näytellä että miten autat kaveria kun kaveri on satuttanut kätensä tai muuta et mun mielestä ne oli niille semmossia sopivan lyhyitä ja helppoja kuinteknin ja niitten oli helppo lähtee siihen mukaan. Tai sitten se että kun oli itse innokas mukana ni innosti samalla myös niit lapsia tulee koska sitä se mun mielest vaatii kaikki toiminta päiväkodissa et sun täytyy aikuisena ite olla sen takan satakymmenen prosenttisesti et sä saat ne lapsetkin mukaan siihen hommaan.

Heittäytyminen kasvattajien puheissa on myös kokeilunhalua ja nöyryyttä. Se merkitsee sitä, että kokeilee jotain toimintaa ja katsoo sitten, että onnistuuko se, jos ei onnistu niin ei onnistu. Kasvattajilta uuden projektin kokeileminen on vaatinut sitkeyttä ja pitkäjänteisyyttä. Toiminnan tuomia tuloksia ei voi heti erottaa lapsiryhmästä, vaan toiminnan käynnistymiselle täytyy antaa aikaa. Tunnekasvatus projektissa käsiteltiin lasten kanssa tunteita aikaisempaa erilaisella tavalla. Kesti aikaa ennen kuin kaikki lapset pääsivät sisään toimintaan ja ymmärsivät mistä tuokioissa oli kyse. Myös lasten omat keinot tunteiden käsittely ja ilmaisu keinojen kehittymisestä alkoi näkyä myöhemmin selvemmin lasten omassakin leikeissä. Kasvattajilta vaadittiin myös herkkyyttä asettua lapsen maailmaan ja omaksua lapsen näkökulmaa asioihin. Tunteiden pohtiminen ja niistä kertominen oli osalle lapsista aluksi hyvin haastavaa. Osa lapsista tarvitsi paljon ohjausta, että kykenivät osallistumaan toimintaan täysin. Aloittaessaan toiminnalliset tunnetuokiot kasvattajille tuli varmuus

siitä, että lapset todellakin tarvitsivat tunneasioihin paneutumista. Projektin myötä kasvattajien innostumista aiheesta syvensi kuitenkin tulokset joita he huomasivat lapsi ryhmässä. Lasten innostuminen tuokioista antoi myös aikuisille lisää pontta pitää yllä projektia ja panostaa toiminnallisten menetelmien hyödyntämiseen.

Innostamisen ytimenä on ajatus, että innostaminen on tapa elähdyttää ihmisten herkimisen ja itse toteutuksen prosessia. Se herättää ihmisten tietoisuutta, organisoii toimintaa ja saa ihmiset liikkeelle. Innostaminen suuntautuu ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen. Innostaminen on kasvatuksellista toimintaa. Se tuo kasvatukseen ja koulutukseen sellaisia teoreettis-käytännöllisiä elementtejä, jotka auttavat ihmisen sosiaalista kasvua, hänen sosiaalisen tietoisuutensa heräämistä ja lujittumista sekä sosiaalista sitoutumistaan. Lapsen osallisuus. Innostamisen yhteydessä kasvatusta ymmärretään ihmisten auttamiseksi toteuttamaan itseään ja elämään täydesti kaikilla olemassaolon tasoillaan. Ihminen elää tekemällä, oppimalla ja suunnittelemalla. (Kurki 2000, 19,40—41.)

Kasvattajat löytävät myös ideoita toisiltaan ja inspiroivat toiminnassa toisiaan. Kasvattajat puhuvat paljon myös siitä, mitä hienoa toimintaa, jokin toinen kasvattaja oli keksinyt järjestää. Ideoita poimitaan myös omaan käyttöön. Kasvattajan tulee uskaltaa ottaa vastaan haasteita ja antaa itsestään toimintaan niin paljon, että saa siihen lapsetkin mukaan. Kun aikuinen on aito ja oman toimintansa takana, hän pystyy saamaan lasten luottamuksen.

5.4.4 Ideat lasten leikeistä

Kasvattajille lasten havainnointi on myös yksi tärkeistä työmenetelmistä. Havainnointia kasvattajat hyödyntävät myös suunnitellessaan tunnetuokioita. Toiminnallista tunnekasvatusta suunniteltaessa täytyy ottaa huomioon se, millaisia lapsia ryhmässä on. Havainnoidessaan lasten leikkejä, kasvattajat käsittävät lasten suhdetta itseensä ja toisiin. Kasvattaja oppii tuntemaan havainnoinnin avulla lasten vahvuuksia ja heikkouksia. Toiminnallisella tunnekasvatuksella pyritään hyödyntämään jokaisen lapsen parhaita taitoja, mutta myös kehittämään harjoitusta vaativia alueita.

Heinämäen mukaan kasvattaja voi lapsen tunnetaitoja havainnoidessaan kiinnittää huomiota siihen tekeekö lapsi huomioita toisten käyttäytymisestä ja osaako lapsi tulkita sitä. Lapset ymmärtävät myös eri määrin oman käytöksensä vaikutukset toisiin. Lasten käytöstavat, kuten anteeksi pyytäminen, vuorottelu ja ristiriitojen ratkaiseminen on osa tunnetaitoja. Kasvattaja voi havainnoida sitä, kuinka lapsi välittää ajatuksiaan ja tunteitaan, esimerkiksi kuinka lapsi kykenee ilmaisemaan empatiaa ja osaako pyytää apua. Lapsen minäkäsityksellä on vaikutus tunnetaitoihin, kuten luottaako lapsi itseensä, sietääkö epäonnistumista ja arvostaako toisia. Lapsen tunnetaitoihin heijastuu myös tietynlainen perusasenne, johon kuuluu myönteisyys, innostuvuus, aktiivisuus, vastuuntunto, tarkkaavaisuus ja yhteistyökyky. Lasten leikeissä näkyy kaverisuhteet, esimerkiksi monen kanssa lapsi pystyy leikkimään. Lasten osallistumisen sekä miellyttäminen vaihtelee, mutta lasten leikeistä kasvattaja pystyy ajan kanssa havainnoimaan kokonaisuutta. (Heinämäki 2000, 44—45.)

Ja sitten tommonen lasten omaehtonen leikki niin niissä tilanteissa jos se aikuinen on mukana niissä lasten leikeissä niin sieltä varmaan tulee sellaisia tilanteita mihin vois niinku tarttua.

Lasten tunnetaitoja havainnoimalla kasvattajat huomaavat, miten tunnekasvatusta täytyisi lasten kanssa järjestää. Toiminnallinen tunnekasvatus vaatii sitä, että lapset osaavat jo käyttää hyvin mielikuvitusta. Lasten iästä johtuen leikit ovat jo hyvin mielikuvitusrikkaita. Leikeissä näkyy se mitä lapset elämässä kohtaa. Lasten leikkiä havainnoimalla kasvattajat kykenevät myös näkemään, mihin asioihin lapset tarvitsevat vastauksia ja aikuisen näkökulmaa. Aikuinen voi havainnoimalla erottaa lasten leikeistä tilanteita, joissa tarvitaan aikuisen apua ja joissa tarvitaan vain kannustaa lastan omaan ratkaisuun. Havainnoimalla aikuinen saa paljon tietoa lasten sosiaalisista suhteista ja taidoista. (Kirves & Stoor 2011, 33.)

Havainnoimalla lasten leikkiä kasvattajat näkevät millaisia aiheita on tunteisiin liittyen otettava lasten kanssa käsittelyyn. Leikkeissä lasten kanssa on joskus käsiteltävä tunteisiin liittyviä asioita välittömästi ja tarttua kysymyksiin heti. Toisaalta välillä on hyvä palata asioihin myös myöhemmin, jotta lapset pääsisivät kertaamaan ja pohtimaan sattuneita tilanteita rauhassa. Kasvattajat sanovatkin, että lapselle ei tule antaa valmiita vastauksia. Tärkeintä olisi kasvattaa lasten voimavaroja tunnetaitojen kehittämiseen tukemalla lapsen omaa ymmärrystä ja ajattelua. Ilman omaa pohdintaa lapsella ei ole mahdollisuutta omiin valintoihin ja ideoiden kokeilemiseen tai tunteiden ilmaisemiseen. Lasten täytyy antaa ottaa myös riskejä, jotta sosiaalisten suhteiden rakentaminen kehittyy.

Kasvattajat sanovat toiminnallisten tunnekasvatusten aiheiden nousevan lasten leikeistä. Kasvattajat kertovatkin palauttaneensa tunnekasvatusprojekti tuokioissa lasten mieleen esimerkkejä heidän omista leikeistään. Varhaiskasvatus suunnitelmaan sisältyy lapsen oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen. Se tarkoittaa myös, että lapselle ominaiset tavat toimia ohjaavat aikuisten pedagogisia ratkaisuja. Lapsi voi olla osallinen, kun hänet otetaan mukaan yhteiseen keskusteluun, suunnitteluun tai leikkiin. (Kirves & Stoor-Grenner 2011, 41.) Kasvattajien on helppo hyödyntää halutessaan lasten leikkejä ideoidessaan tunnekasvatukseen liittyvää toimintaa. Havainnoinnilla pääsee perille lasten kiinnostuksen kohteista. Toiminnan ollessa lähellä lasten omaa leikkiä on mahdollista saada lapset herkemmin eläytymään järjestettyyn toimintaan. Havainnoidessaan ja hyödyntäessään lasten leikkejä kasvattajat myös arvostavat lapsista lähtevää toimintaa ja antaa tilan lasten omille ideoille.

6 POHDINTA

Opinnäytetyöhön osallistuneen päiväkodin kasvattajien tunnekasvatusprojekti oli mielenkiintoista seurattavaa. Päälimmäisenä oivalluksena oli, että päiväkodin arjen tutusta toiminnasta on moneksi. Kasvattajana ajattelemalla tuttuja menetelmiä uudella tavalla voidaan löytää uusia tapoja toimia. Kasvattajat kertoivat, ettei aikaisempaa materiaalia toiminnallisten menetelmien käyttöön tunnekasvatuksessa juurikaan ole Askeleittain-ohjelman lisäksi. Kasvattajat kaipasivat käytännöllistä materiaalia tunnekasvatukseen. Tunnekasvatusprojektin myötä kasvattajilla on nyt valmiina materiaalia seuraavaa projektia varten. Uudenlaisen toiminnan käynnistäminen vie aluksi enemmän aikaa. Koin itsekkin oppimisen iloa, kun seurasin kasvattajien ohjaamia tunnetuokioita. Tuokioista jäi mieleen monia hyviä ideoita itsekkin käytettäväksi kasvattajana. Kasvattajat toivoivat, että tunnetaitojen harjoitteluun sopivia leikkejä olisi paremmin saatavilla. Keräsin myös itse opinnäytetyön ohella materiaalia leikeistä, jotka saisi liitettyä tunnekasvatukseen.

Tunnelma tunnekasvatustuokioissa oli jopa normaalia ryhmätoimintaa keskittyneempää. Kaikkein perimmäinen syy tunnetuokioiden suosittavuuteen oli varmasti lasten tunne osallisuudesta. Osallisuus toiminnallisessa tunnekasvatuksessa on selvää. Tärkeää oli, että jokaisella lapsella oli mahdollisuus sanoa oma ajatuksensa sekä osallistua tuokioihin. Luovuuden lisääntyminen auttoi lapsia löytämään yksilöllisiä keinoja itsensä ilmaisuun. Kasvattajien lapsia arvostava ote tarttui myös lapsiin. Tuokioiden aikana lapset kuuntelivat kavereitaan sekä seurasivat esimerkiksi toistensa draamaesityksiä kunnioittavasti. Mieleen painuva päivä itselleni havainnoijana oli se, jolloin tunnetuokioissa käsiteltiin välittämistä ja lapsille annettiin tehtäväksi auttaa kaveria päivän aikana. Sinä päivänä otettiin huomioon toiset hyvin tunnollisesti.

Hyvien kokemusten myötä kasvattajat alkoivat arvostaa uudenlaista lähestymistä tunnekasvatukseen. Kasvattajien mielestä toiminnallinen tunnekasvatus on jatkossakin tärkeää arjen kasvatuksen rinnalla. Päivähoidossa toiminnallisella tunnekasvatuksella voidaan täydentää arjen tunnekasvatusta. 3-5-vuotiaat lapset kykenevät sisäistämään tunnetuokioiden idean, joten toiminnallinen tunnekasvatus sopii järjestettäväksi jo päiväkotiin. Jo muutaman kuukauden projektina toiminnallinen tunnekasvatus voi olla tehokasta. Toiminnan jatkuvuudella luultavasti voitaisiin saada hyviä tuloksia lasten sosiaalisten taitojen kehityksessä. Miksei toiminnallisesta tunnekasvatuksesta voisi vaikka muodostaa yhtenäistä toimintamallia läpi lapsen arjen päiväkodista kouluun?

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Askeleittain. Psykologinen kustannus. 2005. Saatavissa 4.10.2011. <http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/>
- Dunderfelt, T. 1990. Elämänkaaripsykologia. Helsinki: WSOY
- Dunderfelt, T. 2004. Irti tunnekoukuista. Helsinki: Dialogia
- Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityskasvatus lapsen arjessa. Helsinki: Tammi
- Helenius, A., Jääliñoja, P. & Sormunen, H. 2000. Sesam! Avaimia esiopetuksen draamapedagogiikkaan. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi
- Kalliala, M. 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus
- Keltikangas-Järvinen, L. 2000. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY
- Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti. Helsinki WSOY
- Koivula, M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet: Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Kullberg-Piilola, T. & Peltonen, A. 2000. Tunnemuksu: Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja
- Liukko, S. 1999. Ilmaisua ipanoille. Kirjayhtymä Oy
- Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2010. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010- luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto
- Rouvinen-Kemppinen, K. 2004. Lasten kasvatuksen aarrearkku. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K.

Sinkkonen, J. 2008. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun? Helsinki: WSOY

Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Helsinki: WSOY

Oheiset teemat ja apukysymykset toimivat apuna ohjaamassa haastattelun kulkua. Voit itse tuoda aiheesta esille tärkeäksi kokemiasi asioita, vaikkei ne esiintyisikään alla olevissa kysymyksissä.

1.TOIMINNALLINEN TUNNEKASVATUS PÄIVÄHOIDOSSA

Mitä mielestäsi on tunnekasvatus?

Kuinka merkityksellisenä koet tunnekasvatuksen päivähoidossa?

Millaisin eri keinoin tuette lasten tunnetaitoja?

Oletteko hyödyntäneet toiminnallisuutta (taide, musiikki, draama, liikunta, leikit, sadut, ym.) lasten tunnetaitojen tukemisessa?

Kuinka toiminnalliset menetelmät on valikoituneet käyttöön?

Onko toiminnallista tunnekasvatusta käytetty koko lapsiryhmän kanssa vai pienryhmissä?

Miten toiminnan suunnittelu- ja ohjaustyö on jaettu kasvattajien kesken?

2.LASTEN TARVITSEMA TUKI

Millaisia haasteita lasten tunnetaidoissa esiintyy?

Miten lasten tunnetaitojen haasteet vaikuttavat koko ryhmään?

Voiko lasten tunnetaitojen erilaisiin haasteisiin vastata toiminnallisia menetelmiä hyödyntämällä?

Kuinka vetäytyvän tai aggressiivisen lapsen tunnetaitoja pystytään toiminnallisesti tukemaan? Mitä täytyy ottaa huomioon?

Koetko lasten tunnetaitojen kehittyneen toiminnan ansiosta?

Onko tunnekasvatukseen liittyvä toiminta ollut lapsille helppoa vai vaikeaa?

Miten lapset ovat suhtautuneet toimintaan?

3.KOKEMUKSIA TOIMINNALLISISTA MENETELMISTÄ

Oletko kokenut toiminnallisen tunnekasvatuksen päivähoidossa tarpeelliseksi?

Onko toiminnan suunnitteluun ja ohjaukseen löytynyt hyvin aikaa?

Mitä toiminnallinen tunnekasvatus vaatii lapsiryhmältä? Entä aikuisilta?

Sopiiko mielestäsi jokin toiminta erityisesti tunnekasvatukseen? Onko jonkin toiminnan sovittaminen tunnekasvatukseen vaikeaa?

Minkä toiminnan itse tunnet parhaiten soveltuvan sinulle ohjaajana?

Kuinka kokemuksiesi perusteella kehittäisit jatkossa toiminnallisten menetelmien soveltamista tunnekasvatukseen?

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	TUTUSTUMINEN.....	2
2.1	Nimi-rytmi.....	2
2.2	Hahaha!.....	2
2.3	Halauspiiri.....	2
2.4	Musikaaliset halaukset.....	2
2.5	Heitetään hymyä.....	2
2.6	Liina Leuhka.....	2
3	TUNTEIDEN KÄSITTELY.....	3
3.1	Maa, meri, ilma.....	3
3.2	Liike jatkuu.....	3
3.3	Postikortit.....	3
3.4	Rentoudutaan.....	3
3.5	Kuunnellaan ääniä.....	4
3.6	Jäätäneet hernepussit.....	4
3.7	Jähmettyneet tunteet.....	4
4	TUNTEIDEN ILMAISUA.....	4
4.1	Kapteeni käskee.....	4
4.2	Nenäliinan pudotus.....	4
4.3	Tyyntä ja myrskyä.....	5
4.4	Mielialoja.....	5
4.5	Kuvanveistäjä.....	5
4.6	Pannukakku ja mansikkahillo.....	5
4.7	Huivit ja liikkeet.....	5
4.8	Muistellaan.....	5
4.9	Ilmaisevat kädet.....	6
	LÄHTEET.....	7